

Luottotappiot kotimaisissa pankeissa, vertailu 1990-luvun laman ja vuosien 2005 - 2011 välillä

Timi Honkaranta

Opinnäytetyö
Liiketalouden koulutusohjelma
2012

Tekijä Timi Honkaranta	Ryhmä tai aloitusvuosi 2008
Opinnäytetyön nimi Luottotappiot kotimaisissa pankeissa, vertailu 1990-luvun laman ja vuosien 2005 - 2011 välillä	Sivu- ja liitesivumäärä 44 + 4
Ohjaaja tai ohjaajat Helena Pukkila	
<p>Viime vuosina pankkeja on ajautunut ongelmiin pankkikriisien seurauksena niin Suomessa kuin lähialueilla. Suurimmat ongelmat ovat toistaiseksi olleet ulkomaisilla pankeilla. Suomen lähihistoriasta löytyy kuitenkin esimerkki siitä, kun kotimainen pankkisektori on ajautunut ahdinkoon.</p> <p>Suomessa toimivien pankkien kannattavuus laski lyhyessä ajassa 1990-luvun laman aikana ja valtio joutui voimakkaasti tukemaan pankkisektoria. Pankkien huonontuneeseen tilanteeseen vaikutti lamavuosina suurelta osin luottotappioiden määrän nopea kasvaminen. Luottotappiolla tarkoitetaan tilannetta, jossa saamisesta kuten rahalainasta, ei saada täyttä suoritusta. Suomalaisten pankkien luottotappiot ovat jälleen kasvussa, kun vuonna 2007 Yhdysvalloissa alkunsa saanut pankkikriisien aalto levisi maailmanlaajuisesti.</p> <p>Tämän työn tavoitteena on selvittää, miten Suomen luottolaitosten viime vuosina kirjaamien luottotappioiden määrän kehitys vastaa 1990-luvun lamavuosien aikaista kehitystä. Tarkastelun kohteena ovat aikaväleillä 1991-1995 ja 2005-2011 pankkitoimintaa Suomessa harjoittaneet luottolaitokset. Lisäksi työssä esitetään aiheen kannalta olennaista teoriaa ja lainsäädäntöä.</p> <p>Tarkasteltavaksi valittuja aikavälejä käsitellään aluksi yksitellen ja lopuksi vertailun muodossa. Työssä hyödynnetään pääsääntöisesti viranomaislähteiden keräämää tilastotietoa, jota muokataan tälle työlle sopivaan esitystapaan. Työtä havainnollistetaan eri lähteistä, esimerkiksi Kansainvälisen valuuttarahaston pankkikriiseistä tekemästä tutkimuksesta, kerätyn taustatiedon avulla.</p> <p>Työn perusteella luottolaitosten vuosina 2005-2011 kirjaamat luottotappiot eivät olleet määrällisesti yhtä huomattavia kuin lamavuosina. Suomessa ei myöskään ollut samalla tavalla pankkikriisiä kuin vuosina 1991-1995. Ulkomaisten velallisten saamiin tehdyn luottotappiot ovat kasvaneet viime vuosina. Tämän lisäksi esimerkiksi EU-maissa on yhä meneillään pankkikriisejä, joten tilanne ei välttämättä ole Suomen luottolaitosten osalta vielä ohi.</p>	
Asiasanat Luottotappiot, pankkiala, taloudelliset kriisit	

Degree programme in Business

Author Timi Honkaranta	Group or year of entry 2008
The title of thesis Credit losses in the Finnish banking sector, a comparison between the recession of the 1990s and the years 2005 – 2011.	Number of pages and appendices 44 + 4
Supervisor or supervisors Helena Pukkila	
<p>Both Finnish and foreign banks have experienced difficulties due to the banking crises during the past few years. So far, foreign banks have borne the brunt of these difficulties. However, one doesn't need to look far into the history to find a turbulent time for the Finnish banking sector.</p> <p>The profitability of Finnish banks decreased abruptly during the 1990s depression, during which time the Finnish government was obliged to financially aid the ailing banking sector. One of the underlying causes for the trouble that the Finnish banks faced was a sharp increase in credit losses. A credit loss can be defined as a loan that will likely be uncollectible. Credit losses reported by the Finnish banking sector have been on the rise again, after the American subprime crisis of 2007 spread around the globe.</p> <p>The purpose of this thesis is to examine and compare the credit losses of the Finnish banking sector during the past few years and the recession of the 1990s. The main research encompasses banks that were active in Finland during 1991-1995 and/or 2005-2011. Additionally, this thesis includes a theory section, definitions and legislation material on the subject at hand.</p> <p>Each of the chosen time periods are examined separately at first, and later through comparison. The information presented within the empirical section uses data gathered mainly from institutional sources. The data were then transformed into more readable formats. Effort has been made to bring context to the charts, for example, by using a research published by the International Monetary Fund.</p> <p>According to the research done, credit losses reported by the Finnish banking sector during the years 2005-2011 were not quantitatively as significant as during the depression. Additionally, there was no banking crisis in the country, as was the case in the 1990s. The amount of credit losses from foreign debts has increased in the past few years. Furthermore, some of the EU member states are still experiencing banking crises, which makes the Finnish banking sector susceptible to further risks.</p>	
Key words Credit loss, financial sector, financial crisis	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Opinnäytetyön tavoite	1
1.2	Tutkimuksen kohderyhmä ja rajaukset.....	1
1.3	Opinnäytetyön rakenne	2
2	Luottolaitokset.....	3
2.1	Luottolaitostointia ohjaava lainsäädäntö.....	3
2.2	Raportointivelvollisuus	4
2.3	Valvonta.....	5
3	Pankkikriisi.....	8
3.1	Pankkikriisin määritelmä	8
3.2	Pankkikriisien luokittelu	9
4	Luottoriski.....	10
4.1	Luottoriskin hallinta.....	10
4.2	Omat varat	11
5	Luottotappio	12
5.1	Määritelmä.....	12
5.2	Kansainvälinen tilinpäätösnormisto.....	13
5.2.1	Objektiiviset kriteerit.....	13
5.2.2	Ryhmäkohtainen arvonalentuminen	15
5.2.3	Arvonalentumisen määrä.....	15
5.2.4	Arvonalentumisen peruuttaminen.....	16
5.2.5	Tulevat standardimuutokset.....	17
5.3	Järjestämättömät ja nollakorkoiset saamiset	18
5.4	Luottotappiovaraus	18
6	Luottotappion käsittely luottolaitoksen kirjanpidossa ja sen vaikutus tilinpäätökseen20	
6.1	Tulos	21
6.2	Tase	22
6.3	Toimintakertomus ja liitetiedot	23
7	Empiirinen osio	25
7.1	Tutkimusmenetelmän esittely	25
7.2	Pankkikriisien ja järjestämättömät saamisten yleinen kehitys	26

7.3	Kehitys Suomen pankkisektorilla	29
7.3.1	Kehitys lamavuosina	30
7.3.2	Kehitys vuosina 2005 – 2011	34
8	Päätelmät	39
8.1	Vertailu lamavuosien ja vuosien 2005-2011 välillä.....	39
8.2	Yhteenveto työstä.....	41
9	Pohdinta	43
9.1	Validiteetti ja reliabiliteetti.....	43
9.2	Oma arviointi sekä kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset.....	44
	Liitteet.....	45
	Liite 1	45
	Liite 2	47
	Liite 3	47
	Liite 4	48
	Lähteet.....	49

1 Johdanto

Suomea 90-luvulla ravisuttaneen laman aikana Suomessa toimivien pankkien kannattavuus laski merkittävästi. Pankkien tilanteeseen vaikutti suurelta osin luottotappioiden määrän nopea kasvaminen, joka johtui asiakkaiden velanhoitovaikeuksista sekä pankkien osalta riittämättömästä luottoriskien hallinnasta. (Pensala & Solttila 1993, 7.)

Yhdysvaltalaisen luottolaitosten ongelmista alkunsa vuonna 2007 saaneen finanssikriisin ja sitä välittömästi seuranneen Eurooppaan iskeneen pankkikriisin aallon aikana luottotappioiden määrät ovat jälleen olleet kasvussa myös Suomen pankkisektorilla. Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen, sillä esimerkiksi EU on päättänyt tukea espanjalaisia pankkeja tarvittaessa 100 miljardiin euroon asti. Espanjan pankkikriisin taustalla oli asuntokuplan puhkeaminen, johon liittyen espanjalaisten pankkien on kirjattava suoraan yhteensä 40 miljardia euroa luottotappioiksi ja tämän lisäksi tehtävä yleinen 7 prosentin luottotappiovaraus. (Valtioneuvoston tiedonanto 2012a, 1,6.)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella finanssikriisin seurauksena nopeasti muuttunutta taloustilannetta sekä finanssikriisin vaikutusta luottolaitosten luottotappioihin muun muassa tilastotietoja hyödyntämällä. Vertailukohtia viime vuosien tapahtumille haetaan 90-luvun lamasta. Yhtenä tarkastelukohteena ovat olennaisimmat säännösmuutokset, jotka ovat vaikuttaneet esimerkiksi luottotappioiden raportointiin.

1.1 Opinnäytetyön tavoite

Tämän työn päätutkimusongelmana on selvittää, miten luottotappioiden määrän kehitys kotimaisessa pankkisektorissa vuosien 2005-2011 välisenä aikana vastaa 1990-luvun lamavuosien kehitystä. Lisäksi työssä selvitetään, mitä käsitteet luottotappio ja pankkikriisi tarkoittavat luottolaitosten näkökulmasta ja miten luottotappiot ylipäänsä vaikuttavat luottolaitosten toimintaan ja tulokseen.

1.2 Tutkimuksen kohderyhmä ja rajaukset

Tutkimuksen kohderyhmä on kotimaassa toimivat luottolaitokset, joista Tilastokeskus ja Finanssivalvonta keräävät tietoa. Tilastokeskus on kerännyt yhtenäisiä tietoja kaikkii-

en Suomessa toimivien pankkien ja luottolaitosten tilinpäätöksistä ja osavuositarkastuksista vuodesta 1995 (Tilastokeskus 2011a). Empiirisessä osiossa pyritään esittämään aiheen kannalta olennaista taustatietoa, jotta miljardeihin yltävien lukujen suhteuttaminen jokapäiväiseen elämään voisi olla hieman helpompaa.

Tutkimuksen kohteena ovat ne luottolaitokset, joilla on ollut pankkitoimintaa Suomessa vuosina 2005–2011 tai vertailuvuosien 1991–1995 eli laman aikana. Tutkimuksen kohteena eivät ole kuitenkaan rahoituslaitokset, jotka eivät ole osa jonkin luottolaitoksen konsernia. Rahoituslaitosten pääasiallisena liiketoimintana on luotonanto ja ne eivät voi ottaa vastaan yleisöltä takaisinmaksettavia varoja (FIVA 2012a). Näitä ovat muun muassa erilaiset leasing-rahoitusta tarjoavat yhtiöt sekä niin kutsutut pikavippifirmat. Täydellinen listaus Tilastokeskuksen keräämien luottolaitosten tilinpäätöstietojen tiedonantajista löytyy Tilastokeskuksen sivuilta osoitteesta:

http://www.stat.fi/til/llai/2011/04/llai_2011_04_2012-04-05_tau_005_fi.html (linkki tarkastettu 25.7.2012).

Tärkeimpiä työssä käytettyjä lähteitä Tilastokeskuksen lisäksi ovat kansainväliset sekä kotimaiset finanssialaan liittyvät instituutiot, kuten Euroopan keskuspankki (ECB), Finanssialan keskusliitto (FKL), Finanssivalvonta (FIVA), Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) sekä Suomen Pankki. Mukaan on otettu myös yksityisten yritysten, kuten tutkimuksen kohteena olevien pankkien sekä alan ammattilehtien julkaisemia materiaaleja ja tutkimuksia.

1.3 Opinnäytetyön rakenne

Tämä opinnäytetyö koostuu teoriaosuudesta ja empiirisestä osuudesta, jossa tutkitaan luottotappioiden kehitystä valitulla aikavälillä. Teoriaosiossa avataan työn kannalta olennaisimmat käsitteet ja luodaan pohja empiirisen osion tutkimukselle. Teoriaosiossa selvitetään myös, miten pankit käsittelevät luottotappiot kirjanpidossaan ja raportoinnissaan ja mitä velvoitteita luottotappioiden käsittelyyn liittyy. Osiossa esitetään myös luottolaitosten toimia valvovat viranomaiset ja luottotappioiden käsittelyn kannalta olennainen lainsäädäntö. Teoriaosion jälkeen esitellään valittu tutkimusmenetelmä ja sen jälkeen alkaa empiirinen osio, jossa vastataan varsinaiseen tutkimusongelmaan. Lopussa esitetään yhteenveto työn tuloksista sekä pohdintaa.

2 Luottolaitokset

Luottolaitoksilla tarkoitetaan tässä työssä Rahoitustarkastuksen (nykyiseltä nimeltään Finanssivalvonta, FIVA) määritelmän mukaisesti luottolaitostoimiluvan alaisia talletuspankkeja ja luottoyhteisöjä. Talletuspankit tarkoittavat liike-, säästö-, ja osuuspankkeja, joilla on oikeus ottaa yleisöltä vastaan takaisinmaksettavia talletuksia (esimerkiksi rahatalletuksia). Luottoyhteisöt puolestaan ottavat vastaan muita varoja kuin talletuksia, esimerkiksi kiinnityksiä tai vakuuksia. (FIVA 2012a.)

Suomessa toimi vuoden 2011 lopussa noin 300 luottolaitosta, johon kuuluu 14 liikepankkia, 211 OP-Pohjola -ryhmään kuuluvaa jäsenosuuspankkia, 36 paikallisosuuspankkia, 33 säästöpankkia sekä 16 ulkomaisiin luottolaitoksiin kuuluvaa sivukonttoria. Talletuspankkien konttoreita oli 1576 kappaletta ja ne työllistivät liki 32 500 henkilöä. (Tilastokeskus 2012a; FK 2012, 2.)

Euroalueen yleisölle myönnettyjen euromääräisten luottojen perusteella kolme suurinta kotimaista pankkikonsernia ovat järjestyksessä OP-Pohjola -ryhmä, Nordea sekä Sampo Pankki. Yhdessä ne vastaavat edellä mainitusta luototuksesta 75,3 prosenttia eli yli kolmea neljännestä (FK 2012, 3.) Järjestys on Euroalueen yleisöltä otettujen euromääräisten talletusten osalta sama, mutta näiden kolmen pankkikonsernin osuus on vielä edellistäkin korkeampi, 77,7 prosenttia koko markkinoista (FK 2012, 3).

2.1 Luottolaitostoimintaa ohjaava lainsäädäntö

Suomessa toimivien luottolaitosten toimintaa ohjaa etenkin luottolaitostoiminnasta annettu laki (121/2007) (myöhemmin lyhennetty luottolaitoslaki). Kirjanpitovelvollisina toimijoina luottolaitosten on noudatettava soveltuvin osin Suomen kirjanpitolainsäädäntöä ja tilinpäätöskäytäntöä, mutta tämän lisäksi myös Finanssivalvonnan standardeja, jotka ovat juridisesti sitovia määräyksiä, sekä kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja.

Luottolaitokset laativat tilinpäätöksensä ja toimintakertomuksensa joko kansainvälisten tilinpäätösstandardien tai Rahoitustarkastuksen standardin 3.1 mukaisesti. Kyseinen standardi on tehty luottolaitoslain pohjalta ja se noudattaa soveltuvin osin kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja. (Rata 7/120/2005, 10–14.) Tämän lisäksi kirjanpitolain

(2004/1304) 7 a luvun 2 §:n mukaan pörssilistatut yhtiöt laativat konsernitilinpäätöksensä aina kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaisesti.

Tilikauden päättymisen jälkeen laadittavan tilinpäätöksen lisäksi luottolaitokset laativat osavuositarkastuksia, joista säädetään luottolaitoslaissa sekä arvopaperimarkkinalaissa (495/1989). Se, kuinka usein osavuositarkastus on laadittava, riippuu siitä, onko osavuositarkastuksen laativa yritys listattu pörssissä.

Arvopaperimarkkinalain 2 luvun 5 §:n mukaan julkisen kaupankäynnin kohteena olevan arvopaperin liikkeeseenlaskijan on laadittava osavuositarkastus kultakin yli kuuden kuukauden pituiselta tilikaudeltaan. Osavuositarkastus on laadittava tilikauden kolmelta, kuudelta ja yhdeksältä ensimmäiseltä kuukaudelta eli neljännesvuosittain.

Muussa tapauksessa luottolaitokset noudattavat luottolaitostoiminnasta annettua lakia, jonka mukaan osavuositarkastus voidaan laatia joko kuudelta tai kolmelta, kuudelta ja yhdeksältä ensimmäiseltä kuukaudelta (Luottolaitoslaki 157 §). Toisin sanoen vaihtoehdot ovat puolivuositarkastus tai neljännesvuosittain.

Pörssilistatuilla yhtiöillä on lisäksi velvollisuus jatkuvaan tiedonantoon tiedoista, jotka voivat itse arvioiden olennaisesti vaikuttaa arvopaperin arvoon. Vaatimus tulee arvopaperimarkkinalain 2 luvun 7 §:stä sekä Finanssivalvonnan standardista (FIVA 2012d). Luottolaitokset joutuvat raportoimaan vielä tätäkin yksityiskohtaisemmin tilinpäätökseen ja kirjanpitoon perustuvia valvontatietoja Finanssivalvonnalle (FIVA 2012e).

2.2 Raportointivelvollisuus

Kirjanpitovelvollinen laatii tilikaudesta tilinpäätöksen. Tilinpäätöksestä ja kirjanpitovelvollisuudesta säädetään kirjanpitolaissa (30.12.1997/1336). Lain 3 luvun 1 § sisältää vaatimukset siitä, mitä tilinpäätöksen tulee sisältää. Tilinpäätös sisältää tuloksen muodostumista kuvaavan tuloksen ja taloudellista asemaa kuvaavan taseen ja tämän lisäksi edellytysten täytyessä rahoituslaskelman. Tilinpäätökseen on edellytysten täytyessä liitettävä myös toimintakertomus.

Kirjanpitolain 3 luvun 2 §:ssä säädetään tilinpäätöksessä ja toimintakertomuksessa esitettyjen tietojen laadullinen vähimmäistaso. Pykälän mukaan tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Lisäksi laki edellyttää, että tätä varten tarpeelliset lisätiedot on ilmoitettava liitetiedoissa.

Tilinpäätös ja toimintakertomus on laadittava kirjanpitolain 3 luvun 6 §:n mukaan neljän kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä ja ne ilmoitetaan Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämään kaupparekisteriin (PRH 2012a). Luottolaitokset joutuvat tästä poiketen laatimaan tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen hieman nopeammin. Luottolaitoslain 149 §:ssä nimittäin säädetään, että luottolaitoksen on laadittava tilinpäätös ja toimintakertomus kahden kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä.

2.3 Valvonta

Luottolaitosten toimintaa valvovat useat eri tahot. Näistä merkittävimpien institutionaalisia tekijöitä ovat valtiovarainministeriö, Suomen Pankki ja Finanssivalvonta ja enenevässä määrin EU:n instituutiot, kuten vuonna 2013 toimintansa aloittava Euroopan pankkiviranomainen (EPV). Valvontaa suorittavat edellisten lisäksi tilintarkastajat, ja Suomessa toimivilla luottolaitoksilla on myös oltava riittävä sisäinen valvonta. Sisäisen valvonnan järjestämisestä ja vaatimuksista on säädetty muun muassa Finanssivalvonnan standardissa 4.1 (FIVA 4.1.)

Valtiovarainministeriö

Valtiovarainministeriö vastaa lainsäädännöllisestä kehikosta, jonka avulla rahoitusmarkkinat toimivat vakaasti, ja tämän lisäksi pitää huolen siitä, että rahoitusmarkkinoiden valvonta on lainsäädännön puitteissa mahdollisen lisäksi riittävää. Varsinainen valvontatyö kuuluu kuitenkin ministeriön alaiselle Finanssivalvonnalle. Valtiovarainministeriö tekee rahoitusmarkkinoihin liittyvissä asioissa yhteistyötä EU:n instituutioiden kanssa. (VM 2012b.)

Suomen Pankki

Suomen Pankki toimii Suomessa keskuspankkina ja osallistuu Euroopan keskuspankkijärjestelmän välityksellä euroalueen rahapolitiikkaan (SP 2012a). Sen tehtäviin kuuluu

muun muassa kotimaisen rahoitus- ja maksujärjestelmän toimivuuden turvaaminen ja päätöksentekoa ja muuta viranomaistoimintaa varten olennaisten tilastojen ja tutkimusten tuottaminen (SP 2012a). Suomen Pankkia johtaa ylimpänä elimenä kansanedustajista koostuva pankkivaltuusto (SP 2012b).

Finanssivalvonta

Finanssivalvonta toimii Suomen Pankin yhteydessä ja sen lakiin perustuvana tehtävänä on valvoa luottolaitostoimiluvan saaneita luottolaitoksia (SP 2012a; Laki Finanssivalvonnasta (19.12.2008/878) 2-3 §). Finanssivalvonta valvoo muun muassa, että luottolaitokset noudattavat niitä koskevaa lainsäädäntöä ja vaatimuksia liittyen esimerkiksi vakavaraisuuteen ja riskienhallintaan (FIVA 2012a). Finanssivalvonta ohjaa alan toimintaa määräyksin, lausunnoin ja ohjeistuksin. Sillä on myös mahdollisuus langettaa eriasteisia sanktioita sen valvonnan alaisille toimijoille riippuen rikkomuksen vakavuudesta (FIVA 2011a). Luottolaitoksilla on jatkuva velvollisuus raportoida Finanssivalvonnalle tilinpäätökseen ja kirjanpitoon perustuvia valvontatietoja (FIVA 2012e).

Tilintarkastajat

Tilintarkastusvelvollisuudesta ja tilintarkastajien tehtävistä säädetään tilintarkastuslaissa. (13.4.2007/359). Lain 11 §:n mukaan tilintarkastus käsittää yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen. Tarkastuksen perusteella tilintarkastaja antaa tilintarkastuskertomuksen, josta selviää lain 15 §:n mukaisesti, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; sekä ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. Tilintarkastajat toisin sanoen varmistavat, että luottolaitosten tilinpäätöksissään esittämiin tietoihin voi luottaa.

Sisäinen valvonta

Suomalaisten toimiluvan saaneiden luottolaitosten on järjestettävä sisäinen valvonta. Sisäisestä valvonnasta on olemassa Finanssivalvonnan sitova määräys (FIVA 4.1). Määräys pohjautuu kansainvälisiin suosituksiin (FIVA 4.1, 8). Finanssivalvonta määrää erikseen standardissa 3.1, miten pankkien tulee itse seurata luottotappioita ja arvonalentu-

misia. Standardin mukaan valvottavan on pystyttävä tarvittaessa selvittämään jokaisesta saamisesta seuraavat tiedot:

- saamisen maksamaton pääoma (bruttomäärä)
- saamisen bruttomäärän mukaan laskettu korkosaaminen
- saamisesta aikaisempina tilikausina tehdyt arvonalentumistappiot
- tilikauden aikana tehdyt arvonalentumistappiot, niiden lisäykset ja peruuttamiset
- tilikauden aikana toteutuneina luottotappioina poistetut saamiset
- saadut suoritukset toteutuneina luottotappioina poistetuista saamisista. (Rata 7/120/2005, 20–21.)

Luottolaitosten on näin ollen pidettävä hyvin tarkalla tasolla kirjaa saamisistaan ja niihin tehdyistä arvonalentumiskirjauksista. Luottolaitokset esittävät edellä listattuja tietoja muun muassa tilinpäätöksen yhteydessä sekä Finanssivalvonnalle suoritettavassa raportoinnissa. (Rata 7/120/2005, Liite 3.)

3 Pankkikriisi

Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) julkaisi vuonna 2008 tutkimuksen, jossa tarkastellaan ympäri maailmaa tapahtuneita pankkikriisejä alkaen vuodesta 1970. Tutkimus on laajalti käytetty ja tekijöiden mukaan se on kattavin ja yksityiskohtaisin aiheesta tehty tutkimus. (Laeven & Valencia 2008, 1.) Tutkimukseen sisältyy kattava tietokanta aikavälin 1970-2008 pankkikriiseistä.

Pankkikriisien tilastoinnin ohella tutkimuksessa selostetaan kunkin kriisin pääsyt ja taloudelliset vaikutukset. Lisäksi tutkimuksessa selostetaan, miten eri tahot ovat reagoineet kriisiin ja miten tämä on vaikuttanut kriisin ratkeamiseen, jos mitenkään. (Laeven & Valencia 2008, 3-4.)

Tutkimusta on sittemmin päivitetty ajan tasalle vuosina 2010 ja viimeisimpänä kesällä 2012. Tällä hetkellä IMF:n tutkimuksessa on tilastoitu 147 eri pankkikriisiä aikaväliltä 1970 - 2011. Uusin tutkimus on saatavilla englanninkielisenä Kansainvälisen valuuttarahaston sivuilta osoitteesta: www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12163.pdf. Tutkimuksesta ei ole tämän työn kirjoitushetkellä saatavissa julkisessa jakelussa olevaa suomennettua versiota.

3.1 Pankkikriisin määritelmä

IMF:n tutkimuksen mukaan pankkikriisi on tilanne, jossa maan yritys- ja rahoitussektorit kokevat suuren määrän maksukyvyttömyystilanteita ja velvoitteiden, kuten lainojen, suorittaminen ajallaan on huomattavasti vaikeutunut. Tämän johdosta järjestämättömiin saamisten määrä kasvaa nopeasti ja luottolaitosten omat varat saattavat ehtyä. (Laeven & Valencia 2008, 8.)

Tutkimuksessa muiksi yhdistäviksi tekijöiksi pankkikriiseille on mainittu luottokannan liian nopea kasvu, ongelmaluottojen suuri määrä sekä heikko yleinen taloustilanne. Tutkimuksen perusteella pankkikriisit ovat yhteydessä myös valuuttakriiseihin ja valti-onvelkakriiseihin. Noin joka viidennessä tapauksista pankkikriisiä seuraa valuuttakriisi kolmen vuoden sisällä ja noin viiden prosentin kohdalla seurasi valtionvelkakriisi. (Laeven & Valencia 2012, 12.)

3.2 Pankkikriisien luokittelu

Yhteisten tekijöiden perusteella tutkimuksessa on asetettu konkreettiset rajapyykit, joiden täytyessä tilanne luokitellaan pankkikriisiksi. Näitä edellytyksiä on tutkimuksessa määritetty kaksi, joita käsitellään seuraavaksi. (Laeven & Valencia 2012, 4-5.)

Ensimmäinen edellytys on, että on selkeitä merkkejä siitä, että pankkisektorilla on taloudellisia vaikeuksia. Vaikeudet voivat ilmetä yksittäisten pankkien kohdalla esimerkiksi talletuspakoina, tappioiden kasvuna ja pankkien ajautumisena selvitystilaan tai konkurssiin. (Laeven & Valencia 2012, 4.)

Toinen edellytys on, että finanssipoliittisin keinoin yritetään selkeästi vaikuttaa pankkisektorin tekemiin (huomattaviin) tappioihin. Näitä keinoja ovat tutkimuksen mukaan:

- pankkien suora rahoitus¹
- pankkien uudelleenjärjestely²
- merkittävä pankkien kansallistaminen
- merkittävä vakuuksien asettaminen pankkien veloille
- merkittävä pankkien varojen ostaminen³
- talletusten jäädyttäminen tai pankkien sulkeminen yleisöltä väliaikaisesti.

Tutkimuksen mukaan kyseessä on pankkikriisi, jos edellä mainituista edellytyksistä ensimmäisen lisäksi täyttyy toisen edellytyksen listatuista ehdoista vähintään kolme (Laeven & Valencia 2012, 4).

Tutkimuksen mukaan pankkikriisit tapahtuvat sykleittäin. Vuonna 2007 Yhdysvalloissa alkaneen pankkikriisin aiheuttama maailmanlaajuinen pankkikriisien aalto levisi laajemmalle ja kosketti useampaa luottolaitosta kuin yksikään muu kriisisykli tilaston mitaamalla 40 vuoden aikajaksolla (Laeven & Valencia 2012, 10). Tilastollisesti suurin osa pankkikriiseistä alkaa tai syvenee syys-joulukuun välillä (Laeven & Valencia 2012, 8). Kansainvälisen valuuttarahaston tutkimusta hyödynnetään enemmän tämän työn myöhemmässä vaiheessa.

---

¹ määrän vastattava vähintään 5 prosenttia luottolaitoksen ulkomaisista talletuksista ja veloista

² määrän vastattava vähintään 3 prosenttia luottolaitoksen kotimaan bruttokansantuotteesta

³ määrän vastattava vähintään 5 prosenttia luottolaitoksen kotimaan bruttokansantuotteesta

4 Luottoriski

Luottoriski on luottolaitostoimintaa harjoittavien yhtiöiden kannalta olennaisin riski (Rata 1/120/2004, 6). Luottoriskillä tarkoitetaan Rahoitustarkastuksen standardin 4.2 määritelmän mukaan riskiä siitä, että vastapuoli ei todennäköisesti täytä sopimuksen mukaisia velvoitteitaan (Rata 1/120/2004, 10). Tämä sopimuksen velvoitteista poikkeaminen, kuten lainan lyhennyksen maksamatta jättäminen, saattaa johtaa luottolaitoksen kannalta luottotappioon.

Luottoriskin käsittelystä luottolaitosten kohdalla säädetään kotimaisen lainsäädännön lisäksi muun muassa Basel-sopimuksessa sekä IFRS-tilinpäätösstandardeissa (Rata 1/120/2004, 7-9). Luottoriskin suuresta merkityksestä johtuen luottolaitoksille on säädetty useita velvoitteita liittyen luottoriskeihin, niiden hallintaan sekä niistä julkisuuteen annettavaan tietoon. Luottolaitosten on kerrottava niiden rahoitusinstrumentteihin liittyvistä riskeistä tilinpäätöksessään. Vaadituista, tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista säädetään IFRS 7-standardissa (IFRS 7.36-38).

4.1 Luottoriskin hallinta

Luottoriskin hallinnasta ja hallinnan järjestämisestä säädetään muun muassa Rahoitustarkastuksen standardissa 4.2. Sen mukaan luottolaitosten on laadittava luottoriskistrategia, jonka soveltuvuutta ja toimivuutta on tarkistettava säännöllisesti. Tämän strategian perusteella luottolaitos laatii tarvittavat menettelytavat luottoriskien hallintaan. Riittävän luottoriskin hallinnan järjestämisestä vastaa luottolaitoksen ylin johto. (Rata 1/120/2004, 1-12.)

Olennainen osa luottoriskin hallintaa ja samalla luottoriskistrategiaa on luotonmyöntöprosessi. Luotonmyöntöprosessilla tarkoitetaan luottolaitoksen niitä menettelytapoja, jotka alkavat asiakkaan tekemästä luottohakemuksesta ja johtavat luottopäätökseen, jonka perusteella asiakkaalle joko myönnetään tai kieltäydytään myöntämästä haettu luotto. (Rata 1/120/2004, 13–15.) Rahoitustarkastuksen standardin 4.2 mukaan luottolaitoksen on kehitettävä menettelytapa saamisten luokitteluun luottoriskin mukaan (Rata 1/120/2004, 19). Sisäisten riskiluokitusten avulla luottolaitos pystyy muun muassa

helpommin erottelemaan saamiset riskin määrään perustuen eritasoisin ryhmiin (Rata 1/120/2004, 20).

Riskiluokittelua voidaan myös hyödyntää luotonmyöntöprosessissa. Luottolaitos voi esimerkiksi määritellä asiakasryhmäkohtaisen luottoriskin (esimerkiksi julkisyhteisöt/yritykset/yksityishenkilöt) ja sen lisäksi asiakaskohtaisen riskin. Luottolaitos voi päättää, että tiettyyn riskiluokkaan kuulualta luotonhakijalta edellytetään korkeampaan luottoriskiin perustuen muita riskiluokkia korkeampia vaatimuksia (kuten arvokkaampaa vakuutta), jotta luottopäätös hyväksytään.

Ryhmäkohtainen luokittelu on kytköksissä myös saamisten arvonalentumistilanteisiin. Samantasaisen luottoriskin omaavia saamia voidaan kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaan arvioida ryhmäkohtaisesti (IAS 39, BC122.)

4.2 Omat varat

Omat varat liittyvät olennaisesti luottolaitosten vakavaraisuuteen. Vakavaraisuudella puolestaan tarkoitetaan yrityksen kykyä selviytyä velvoitteistaan pitkällä aikavälillä (Tomperi 2004, 97). Luottolaitoksiin kohdistuvan säätelyn yksi lähtökohta on, että omien varojen on riitettävä kattamaan olennaiset riskit, kuten luottoriski (Rata 6/120/2007, 14). Näin ollen luottoriski vaikuttaa luottolaitoksilta vaadittujen omien varojen määrään.

Omien varojen vähimmäismäärästä säädetään lailla. Luottolaitoslain 57 §:n mukaan omien varojen määrän on vastattava vähintään ”kahdeksaa prosenttia luottolaitoksen varojen ja taseen ulkopuolisten sitoumusten riskipainotetusta määrästä”. Yksinkertaistettuna tämä tarkoittaa sitä, että luottolaitoksella täytyy olla jokaista lainaamaansa 100 euroa kohden vähintään 8 euroa omia varoja.

Omien varojen suhdetta riskipainotettuun omaisuuteen kuvastava tunnusluku tunnetaan nimellä vakavaraisuussuhdeluku. Suomen pankkisektorin yhteenlaskettu vakavaraisuussuhdeluku on vuosien 2008 - 2011 välillä ollut 13,6 - 14,5 %, vaaditun määrän ollessa edellä mainittu 8 % (FIVA 2011b). Suomen pankkisektorin vakavaraisuus on Finanssivalvonnan mukaan hyvällä tasolla vuoden 2011 lopun tilanteessa (FIVA 2012f).

5 Luottotappio

Luottotappio on kirjanpidollinen käsite, joten on luonnollista tarkastella sitä kirjanpitoon liittyvän lainsäädännön pohjalta. Suomessa toimivat luottolaitokset noudattavat kirjanpidossaan sekä Suomen että vuodesta 2005 alkaen kansainvälisiä kirjanpitosäännöksiä (Rata 7/120/2005, 10). Tästä syystä luottotappiota käsitellään tässä luvussa sekä Suomen että kansainvälisten kirjanpitosäännösten näkökulmista. Kansainvälisillä kirjanpitosäännöksillä tarkoitetaan tässä työssä Euroopan Unionin hyväksymiä IAS- ja IFRS –standardeja sekä niiden tulkintoja.

5.1 Määritelmä

Laki ei suoraan määrittele käsitettä luottotappio. Se voidaan kuitenkin ymmärtää tilanteena, jossa oikeushenkilöllä on saaminen, josta se ei syystä tai toisesta tule saamaan täyttää suoritusta. Saamisella tarkoitetaan velkojan oikeutta saada velalliselta suoritus, esimerkiksi pankin oikeus saada velalliselle myöntämästään rahalainasta maksu sovitune korkoineen (Sanakirja 2012a). Kirjallisuudessa on esitetty, että kansainvälisten tilinpäätösstandardien soveltamisen yhteydessä käsitettä luottotappio käytetään ainoastaan kuvaamaan lopullisia ja perimiskelvottomia saamisia, joiden arvo on alentunut (Haaramo, Palmuaro & Peill 2012). Tämän työn näkökulmasta luottotappion käyttäminen niin suppeassa merkityksessä ei ole tarkoituksenmukaista. Tässä työssä luottotappiolla tarkoitetaan samaa asiaa kuin saamisen arvonalentumisella.

Arvostukseen liittyvistä periaatteista säädetään kirjanpitolain 5 luvussa. Sen 2 §:n mukaan saamiset kirjataan taseeseen nimellisarvoon, kuitenkin enintään todennäköiseen arvoon. Elinkeinotulon verottamisesta annetun lain (24.6.1968/360, myöhemmin lyhennetty elinkeinoverolaki tai EVL) 22 §:n mukaan menetys on sen verovuoden kulua, jonka aikana se on todettu. Näin ollen saamiseen tehtävä arvonalennus eli luottotappiokirjaus tulee tehdä viimeistään sen tilikauden tilinpäätökseen, kun on havaittu, että saamisesta ei tulla saamaan täyttää suoritusta. Verotuksessa vähennyskelpoisiksi menetyksiksi hyväksytään muun rahoitusomaisuuden kohdalla ainoastaan lopulliset arvonalenemiset (elinkeinoverolaki 17.2).

Luottotappion kirjaamisella vähennetään saamisen arvoa. Koska saaminen tulee tämän johdosta arvostaa uudelleen, uutta arvoa määrittäessä pitää ottaa huomioon kirjanpitolain 3 luvun 3 §:n luettelemiin yleisiin tilinpäätösperiaatteisiin kuuluva varovaisuus, jotta saamisen arvo antaa oikean kuvan siitä, mitä yhtiö tulee tosiasiasa saamaan.

5.2 Kansainvälinen tilinpäätösnormisto

Kansainvälisellä tilinpäätösnormistolla tarkoitetaan vuonna 2001 aloittaneen International Accounting Standards Boardin (IASB) antamia tilinpäätösnormeja. Näitä ovat IAS- ja IFRS -standardit. (IFRS -standardit 2011, 5.)

Kansainvälisten tilinpäätösstandardien lähtökohta luottotappion kirjaamiselle poikkeaa kirjanpitolaista. IFRS:n mukainen arvonalentumiskirjaus nimittäin edellyttää, että on objektiivista näyttöä sille, että saamisen arvo on jo tosiasiasa alentunut (Haaramo ym. 2012). Kirjanpitolaissa listattuihin tilinpäätösperiaatteisiin kuuluvaa varovaisuutta ei myöskään suoraan sovelleta IFRS -tilinpäätöksessä (kirjanpitolaki 7a:4). Käytännössä kotimaisten luottolaitosten luottotappioiden käsittely vastaa IFRS -tilinpäätösstandardeja, sillä pörssiin listautumattomat luottolaitokset noudattavat Rahoitustarkastuksen standardia 3.1, joka puolestaan pohjautuu pitkälti kansainvälisiin tilinpäätösstandardeihin.

Arvonalentumisen arviointi on kansainvälisten tilinpäätösstandardien (ja sen johdosta myös Rahoitustarkastuksen standardin) mukaan kaksivaiheinen prosessi (Rata 7/120/2005, 59-60). Yhtiön tulee ensin arvioida, ovatko arvonalentumiskirjauksen edellyttämät objektiiviset kriteerit täyttyneet. Tämän jälkeen yhtiö vielä arvioi, tekeekö se arvonalentumiskirjauksen yksittäiselle saamiselle vai kokonaiselle ryhmälle saamia, jos yksittäiseen saamiseen tehtävä arvonalentumiskirjaus ei olisi merkittävä (Rata 7/120/2005, 60).

5.2.1 Objektiiviset kriteerit

Kuten aikaisemmin todettiin, arvonalentumisen kirjaaminen IFRS -tilinpäätöksen tekeville yrityksille edellyttää tiettyjen objektiivisten kriteerien täyttymistä. Kuriositeettina tämä vaatimus muistuttaa Suomen kirjanpitolainsäädäntöä ennen lamavuosia, jolloin

luottotappion aiheuttavan tapahtuman piti olla jo konkreettisesti tapahtunut. Vuonna 1992 kuitenkin koettiin tarpeelliseksi muuttaa lainsäädäntöä niin, että myös todennäköiset luottotappiot kirjattaisiin (Pensala & Solttila 1993, 7).

IAS 39.59 listaa sellaiset tapahtumat, jotka aiheuttavat arvonalentamistilanteen. Tapahtuman vaikutuksen on oltava luotettavasti arvioitavissa. Arvonalentumiskirjaukseen ei riitä, että tapahtuma on todennäköinen tai jopa varma, vaan sen pitää olla jo tosiasiallisesti tapahtunut. Rahoitustarkastuksen standardissa 3.1 on käännetty IAS 39.59:n luetelo suomeksi. Objektiviseksi näytöksi riittää se, että kirjanpitovelvollinen saa tietoonsa jonkin seuraavista:

- a) liikkeeseenlaskijan tai velallisen merkittävät taloudelliset vaikeudet;
- b) sopimusehtojen rikkominen, kuten koronmaksun tai lyhennysten viivästyminen tai maksamatta jääminen;
- c) velkojan velalliselle tämän rahoitusvaikeuksiin liittyvistä taloudellisista tai oikeudellisista syistä johtuen antama sellainen myönnytys, jota velkoja ei muutoin harkitsisi antavansa;
- d) velallisen konkurssi tai muu taloudellinen uudelleenjärjestely tulee todennäköiseksi;
- e) taloudellisista vaikeuksista johtuva toimivien markkinoiden häviäminen kyseiseltä rahoitusvaroihin kuuluvalla erällä; tai
- f) havaittavissa olevat tosiseikat osoittavat, että rahoitusvarojen ryhmän alkuperäisen kirjaamisen jälkeen niistä syntyvien arvioitujen vastaisten rahavirtojen määrä on vähentynyt ja vähentyminen on määritettävissä, vaikka vähenemistä ei voida vielä kohdistaa mihinkään yksittäiseen rahoitusvarojen ryhmään kuuluvaan erään, ja tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi:
  - i) epäedulliset muutokset ryhmään kuuluvien velallisten maksu- käyttäytymisessä (esimerkiksi maksuviivästysten määrän kasvu tai sellaisten luottokorttivelallisten määrän kasvu, jotka ovat saavuttaneet luottorajansa ja jotka suorittavat vähimmäiskuukausimaksua); tai
  - ii) valtion tai paikallisen tason taloudelliset olosuhteet, jotka korreloivat ryhmään kuuluviin varoihin liittyviin laiminlyönteihin (esimerkiksi työttömyysasteen kasvu velallisten sijaintialueella, kiinnitettyjen kiinteistöjen hintojen lasku niiden sijaintialueella, öljyn hinnan lasku öljyn tuottajille lainattujen varojen osalta tai epäedulliset muutokset sellaisissa toimialan olosuhteissa, joilla on vaikutusta ryhmään kuuluviin velallisiin). (Rata 7/120/2005, 56-57.)

Luetteloa ei mitä ilmeisimmin ole tarkoitettu tyhjentäväksi, sillä se jättää kirjanpitovelvolliselle jonkin verran tulkinnanvaraa. Esimerkiksi luottolaitos voi käyttää omaa harkintaa sen osalta, milloin velallisella on ”merkittäviä taloudellisia vaikeuksia” tai minkä se kokee ”epäedullisena muutoksena ryhmään kuuluvien velallisten maksukäyttäytymisessä”.

5.2.2 Ryhmäkohtainen arvonalentuminen

Edellä esitetyssä luettelossa mainittiin tarkoituksellisesti eri kohdissa velallisen johonkin ryhmään kuulumisesta. Arvonalentumiskirjauksia on nimittäin mahdollista tehdä myös ryhmäkohtaisesti. Tällä pystytään tavallaan ohittamaan objektiivisen näytön vaatimus yksittäisten saamisten osalta, koska ne voidaan niputtaa yhteen samanlaisen luottoriskin omaavaan ryhmään. Tällöin voidaan arvioida arvonalentumistarvetta ryhmäkohtaisesti yksittäisen asiakkaan tai saamisen sijaan. Rahoitustarkastuksen standardissa 3.1 esitetään, miten ryhmiä voi muodostaa. Standardin luettelo perustuu IAS 39 laatijoiden perusteluihin (IAS 39, BC122). Alla esitetty standardin 3.1 luettelo ei kuitenkaan ole tyhjentävä, vaan luottolaitos voi käyttää myös omia ryhmittelyperiaatteita.

- a) arvioidut tappiotodennäköisyydet tai luottoriskiluokat;
- b) laji (esim. asuntoluotot, luottokorttiluotot);
- c) maantieteellinen sijainti;
- d) vakuuslaji;
- e) vastapuolityyppi (esim. kuluttaja, kaupallinen tai valtio);
- f) erääntymisvaihe; ja
- g) maturiteetti. (Rata 7/120/2005, 60.)

Arvonalentumiskirjauksen tekeminen edellyttää tämän lisäksi vielä, että aikaisemmin mainitut objektiivisen näytön kriteerit täyttyvät.

5.2.3 Arvonalentumisen määrä

Rahoitustarkastuksen standardissa annetaan kansainvälisiin tilinpäätösstandardeihin pohjautuen hieman osviittaa siitä, mitä voidaan ottaa huomioon, kun arvioidaan arvonalentumisen määrää. Joissain tapauksissa arvonalentumisen määrän arvioiminen voi

olla hyvinkin vaikeaa, koska se edellyttää jonkinasteista tulevaisuuden ennustamista, johon liittyy aina epävarmuutta. Luottolaitoksella itsellä on suhteellisen paljon harkintavaltaa, kun se päättää arvonalentumiskirjauksista. Ehkä tästä syystä arvonalenemiset ovat yksi Finanssivalvonnan kuukausitasolla seuraama seikka (FIVA 2012e.) Myös tilintarkastajat saattavat oikean ja riittävän kuvan selvittämiseksi tarkastaa merkittävien arvonalenemiskirjauksien aiheellisuutta ja oikeellisuutta.

Arvonalenemisen määrän arvioimisen lähtökohdan asettaa se, millä arvostamisperiaatteella kyseinen erä on arvostettu. Tämän työn aiheen kannalta tarkasteltavaksi tulee lähinnä jaksotettuun hankintamenoön arvostetut erät, joita tavallisimmat luottolaitoksen myöntämät luotot ovat. Jaksotettuun hankintamenoön arvostettuun erään tehtävän arvonalenemiskirjauksen määrän laskeminen on hieman tekninen. IAS 39.63:n mukaan arvonalenemistappion määrä määritetään omaisuuserän (esim. saamisen) kirjanpitoarvon ja sille kirjaamishetkellä lasketun efektiivisellä korolla diskontattujen arvioitujen vastaisten rahavirtojen nykyarvon erotuksena. Tappion määrä kirjataan tulokseen ja taseessa olevaa saamisen arvoa alennetaan vastaavasti. (Rata 7/120/2005, 58.)

Luottolaitoksen on siis arvioitava tulevia kassavirtoja, kun se tekee jaksotettuun hankintamenoön arvostettuun erään luottotappiokirjausta. Luottolaitos käyttää näin ollen omaa harkintaa arvioidessaan luottotappion määrää. Se ei kuitenkaan saa ottaa tässä kään arviossa huomioon todennäköisiä tulevia luottotappioita, koska se ei täyttäisi objektiivisen näytön kriteereitä. (Rata 7/120/2005, 57–58.)

Arviointia helpottaa se, jos saamiselle on saatu vakuus. Tällöin saamisen arvonalentumisen johdosta määritettävä uusi arvo ei voi olla alempi kuin vakuuden realisointiarvo vähennettynä siihen liittyvillä kuluilla. Sääntö on siinä mielessä ehdoton, että vakuuden realisointiarvo on laskettava mukaan riippumatta siitä, kuinka todennäköistä tai epätodennäköistä realisointi todellisuudessa olisi. (Rata 7/120/2005, 59.)

5.2.4 Arvonalentumisen peruuttaminen

Kirjanpitolain 5 luvun 16 §:ssä säädetään rahoitusomaisuuteen kuuluvaan erään tehdyn luottotappiokirjauksen peruuttamisesta. Pykälän mukaan oikaisu on tehtävä, jos kulkirjaus osoittautuu viimeistään tilinpäätöspäivänä aiheettomaksi. Oikaisua tehdessä pi-

tää kuitenkin noudattaa varovaisuutta (kirjanpitolaki 3:3). Oikaisun määrän tulee siis vastata todellisuudessa saatavaa suoritusta.

Kansainvälisten tilinpäätösstandardien lähtökohta on, että jaksotettuun hankintamenoon arvostettuun rahoitusvaraan tehty arvonalentumiskirjaus on peruutettava (IAS 39.65). Peruuttamisen aiheuttaneen tapahtuman tulee täyttää objektiivisen näytön kriteerit. Näytöksi tässä tapauksessa kelpuutetaan esimerkiksi velallisen luottoluokituksen kohentuminen. (Rata 7/120/2005, 59.)

Kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa ei määritetä arvonalentumisen peruutuksen määrää tarkalla tasolla. Standardien mukaan arvonalentumisen peruutus ei kuitenkaan voi johtaa tilanteeseen, jossa rahoitusvaran arvo ylittää alkuperäisen jaksotetun hankintamenon (IAS 39.65). Arvonalentumisen peruutus vaikuttaa sen tilikauden tulokseen, jonka aikana peruutuskirjauksen aiheuttanut tapahtuma on tapahtunut (IAS 39.65).

5.2.5 Tulevat standardimuutokset

Saamisten arvostamisperiaatteita ja sitä kautta myös luottotappioiden kannalta olennaisista IAS 39 -standardia on jo vuosien ajan yritetty uudistaa. Uudistuksia on viivästyttänyt muun muassa erimielisyydet kansainvälisten tilinpäätösstandardien laatijoiden välillä (Deloitte 2011.) Lopullisena tavoitteena on kuitenkin IAS 39 -standardin korvaaminen kokonaisuudessaan valmisteilla olevalla IFRS 9 -standardilla (IASplus 2012a). Prosessi on pitkä ja näillä näkymin uuden standardin käyttöönottopäivä olisi vuonna 2015 (IASplus 2012a). Standardin valmistumisen jälkeen sen on kuitenkin läpikäytävä EU:n oma hyväksymisprosessi ennen kuin sitä voidaan soveltaa EU -maissa (EU 2012a).

Luottotappioiden kannalta yksi olennaisimmista muutosehdotuksista on, että objektiivisten kriteereiden sijaan luottotappiot kirjattaisiin todennäköisyyteen (expected loss) perustuen (IASplus 2012b). Muutos olisi läpi mennessään askel kohti Suomen kirjanpitolainsäädännön käsittelytapaa.

5.3 Järjestämättömät ja nollakorkoiset saamiset

Finanssivalvonta seuraa luottolaitosten järjestämättömien saamisten ja nollakorkoisten saamisten määrää. Luottolaitokset joutuvat raportoimaan kuukausittain tiedot edellä mainituista eristä Finanssivalvonnalle (FIVA 2012e).

Järjestämättömät saamiset määritellään Rahoitustarkastuksen standardissa 4.6. Sen mukaan saamisesta tulee järjestämätön, jos sen korko tai pääoma on ollut erääntyneenä ja maksamatta 90 päivää. Poikkeuksena on tilanne, jossa velallinen on hoitanut saamisen koron ja uudesta maksuaikataulusta on sovittu. Järjestämättömät saamiset johtuvat aina sopimusrikkomuksesta. Esimerkiksi lainan tai koron maksamatta jättäminen on luonnollisesti sopimusrikkomus. Saamiset voivat olla luonteeltaan mitä tahansa luottolaitoksen lainaustoimintaan kuuluvia saamisia. (Rata 2/120/2006, 7.)

Järjestämätön saaminen tarkoittaa käytännössä maksuhäiriötä, mikä on aina sopimusrikkomus. Sopimusrikkomus lasketaan objektiiviseksi näytöksi luottotappiokirjauksen tarpeellisuutta arvioitaessa. Koska maksuhäiriö laukaisee myös luottotappiokirjauksen, lienee järjestämättömien saamisten ja luottotappioiden määrän kehittymisen välillä jonkinasteinen korrelaatio. Tätä aihetta tarkastellaan myöhemmässä osiossa tarkemmin.

Pelkästään sillä, että saaminen muuttuu järjestämättömäksi, ei ole vaikutusta sen esittämistapaan tilinpäätöksessä muuten kuin, että siitä on kerrottava vaaditut tiedot toimintakertomuksessa ja liitetiedoissa. Muutos esittämistapaan tulee tosiasiasa vasta, kun kyseinen erä on arvonalentumiskirjauksen johdosta arvostettu uudestaan.

5.4 Luottotappiovaraus

Luottotappiovaraus on yksi luottolaitosten kirjanpidollisista keinoista varautua mahdollisiin luottotappioihin. Luottotappiovarauksen tekemisellä voidaan vaikuttaa yhtiön tilikauden verotettavan tulon määrään.

Luottotappiovaraus on vapaaehtoinen varaus, jonka vähentämisestä säädetään elinkeinoverolain 46 pykälässä (24.6.1968/360). Verotuksessa vähennyskelpoista luottotap-

piovarausta eivät voi tehdä muut kuin laissa erikseen määritetyt erityiset kirjanpito-
volliset, kuten luottolaitokset.

Elinkeinoverolain 46 §:n mukaan luottolaitos saa vähentää verovuonna tehdyn luotto-
tappiovarauksen, jonka määrä on enintään 0,6 prosenttia laitoksella verovuoden pääty-
essä olevien saamisten yhteismäärästä.

Verovuonna ja aikaisemmin tehtyjen purkamattomien luottotappiovarausten yhteis-
määrä saa olla enintään 5 prosenttia verovuoden päättyessä olevien saamisten yhteis-
määrästä. Toisin sanottuna yrityksellä voi olla jokaista saamisissa olevaa 100 euroa koh-
taan 5 euroa luottotappiovarausta.

Luottotappiovarauksen tekeminen heikentää tulosta ja sen purkaminen puolestaan pa-
rantaa tulosta. Arvon alentumisen kirjaaminen heikentää tulosta. Elinkeinoverolain puit-
teissa luottotappiovarausta on mahdollista hyödyntää useampana tilikautena. Tästä seu-
raa se, että varaus voidaan tehdä esimerkiksi vuonna 20x1, jolloin se heikentää sen
vuoden tulosta. Jos sitten esimerkiksi vuonna 20x3 luottolaitokselle tulee luottotappioi-
ta, luottolaitos voi mahdollisesti kattaa sen luottotappiovarausta purkamalla. Luotto-
tappiovarausta puretaan samassa suhteessa kuin luottotappiokirjauksia tehdään, joten
varausta hyödyntämällä tilikauden tulos ei heikkene arvonalentumiskirjauksen johdosta.

6 Luottotappion käsittely luottolaitoksen kirjanpidossa ja sen vaikutus tilinpäätökseen

Kirjanpidollisesti luottotappio on kuluerä, joka heikentää tulosta. Luottotappiokirjauksella ei oikaista aikaisemmin kirjattuja tuloja, koska luottotappiolla ei ole vaikutusta tulon aiheuttaneen toiminnan määrään, vaan siitä saatavaan hyvitykseen (esimerkiksi myynnistä johtuviin saamisiin). (Leppiniemi & Leppiniemi 2007).

Luottolaitosten käyttämät tase- ja tuloskaavat poikkeavat osakeyhtiöiden ja julkisten osakeyhtiöiden tavallisesti käyttämistä, kirjanpitoasetuksessa säädetyistä kaavoista. Tämän lisäksi kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukainen tilinpäätös eroaa kotimaisesta. Siitä, laatiiko Suomessa toimiva luottolaitos tilinpäätöksensä kansainvälisten tilinpäätösstandardien vai kotimaisen tilinpäätöskäytännön mukaisesti, säädetään luottolaitoslain 146 pykälässä.

Pörssilistatut luottolaitokset tekevät konsernitilinpäätöksen IFRS –standardien mukaisesti ja sen lisäksi emoyhtiön tilinpäätöksen kotimaisen tilinpäätöskäytännön mukaisesti. Jos pörssilistattu luottolaitos ei ole konserni, se laatii tilinpäätöksensä kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaisesti. (kirjanpitolaki 7a:2.) Listaamattomat luottolaitokset tekevät tilinpäätöksen luottolaitoslain mukaan (luottolaitoslaki 146 §). Käytännössä lainsäädännön tarkempaa laatimis- ja ylläpitovastuuta on siirretty Rahoitustarkastukselle eli nykyiselle Finanssivalvonnalle (luottolaitoslaki 147 § 2 mom.).

Luottolaitoksien tilinpäätöskaavoista ja niiden sisällöllisistä vaatimuksista säädetään luottolaitoslain 147 §:n mukaisesti valtiovarainministeriön asetuksella. Kaavat on nähtävissä liitteessä 1. Edellä mainitut kaavat koskevat vain suomalaista tilinpäätöskäytännötä noudattavaa tilinpäätöstä. Kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaisesti tehtävän tilinpäätöksen kaava määräytyy IFRS:n ohjeistuksen mukaisesti.

Rahoitustarkastuksen standardissa 3.1 määrätään luottotappioiden kirjaamisesta. Sen mukaan valvottavan on merkittävä arvonalentumistappiot kirjanpitojärjestelmiin viipymättä sen jälkeen, kun objektiivinen näyttö niiden kirjaamiseen on olemassa.

Arvonalentumistappioista samoin kuin saamisen poistamisesta toteutuneena luottotappiona on tehtävä kirjallinen päätös, joka on säilytettävä vähintään kuusi vuotta sen vuoden lopusta, jonka aikana tilikausi on päättynyt. (Rata 7/120/2005, 20-21).

Pankin kuluttajalle tai yritykselle myöntämä laina on pankille kirjanpidollisessa mielessä rahoitusvara. Rahoitusvaroihin tehtävien arvonalentumiskirjausten käsittely riippuu siitä, miten rahoitusvara on alun perin arvostettu. (Haaramo ym. 2012). Tämän johdosta luottolaitoksen on hyvä selvittää, mitä arvostamisperiaatteita yhtiöllä on käytössä.

Rahoitustarkastuksen standardissa 3.1 käsitellään rahoitusvarojen arvostamista. Periaatteet ovat samat kuin kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa. Suurin osa rahoitusvaroista arvostetaan joko käypään arvoon, jaksotettuun hankintamenuun tai hankintamenuun. Se, mitä arvostamistapaa käytetään, riippuu rahoitusvaran luonteesta. Kuluttajille ja yrityksille tavallisesti myönnettävät luotot, kuten asuntolainat, kulutus- ja yritysluotot, sisältyvät suomalaisessa kaavassa taseen erään ”Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöltä”. Ne arvostetaan lähtökohtaisesti jaksotettuun hankintamenuun. (Rata 7/120/2005, 20; IAS 39). Jaksotettu hankintamenu tarkoittaa, että tuotot kirjataan tulokseen sitä mukaa, kun niitä syntyy. Eli pankki kirjaa korkotuoton siinä vaiheessa, kun velallinen tosiasiallisesti maksaa koron (Haaramo ym. 2012). Jos tilinpäätöspäivänä arvioidaan, että saamisen arvo on alempi ja arvonalenemiseen on objektiivista näyttöä, on saaminen tällöin arvostettava uudelleen (Rata 7/120/2005, 56). Tämä tapahtuu vähentämällä saamisen jaksotetusta hankintamenosta arvonalentumisesta johtuvan tappion määrä (Rata 7/120/2005, 54). Kirjaamishetkellä käytettävää laskentakaavaa selostettiin arvonalentumisen määrää käsittelevällä sivulla 16.

6.1 Tulos

Tilinpäätöksen tuloslaskelman on tarkoitus esittää, miten tilikauden tulos on muodostunut (kirjanpitolaki 3:1). Luottolaitokset esittävät luottotappiot tilinpäätöksen tuloslaskelmassa suomalaista kaavaa noudattaessaan valtiovarainministeriön asetuksen 150/2007 mukaisesti rivillä ”Arvonalentumistappiot luotoista ja muista sitoumuksista”. Kyseiselle tilille kirjataan arvonalentumistappiot saamisista luottolaitoksilta, yleisöltä ja julkisyhteisöiltä. Tämän lisäksi taseen ulkopuolisiin sitoumuksiin kuten takauksiin, ta-

kuusitoumuksiin sekä kiinnityksiin liittyvät arvonalentumistappiot kirjataan tälle tilille (Tilastokeskus 2012b, Rata 7/120/2005, Liite 3, 19.)

Kansainväliset tilinpäätösstandardit antavat kaksi eri tapaa tehdä arvonalentumiskirjauksia rahoitusvaroihin kuuluviiin eriin: suoran tai epäsuoran kirjaamistavan. Suorassa tavassa arvonalentuminen tehdään vähentämällä suoraan saamisesta arvonalentumisen määrä. Epäsuorassa tavassa puolestaan käytetään omaa tasetiliä arvonalentumisille, eikä saamisen määrää vähennetä. Myös arvonalentumisen peruuttaminen tehdään vastaavasti suoralla tai epäsuoralla tavalla. (Haaramo ym. 2012, IFRS 7.16). Tavallisiin, jaksotettuun hankintamenoön arvostettuihin luottoihin tehtävät arvonalentumiskirjaukset kirjataan sen tilikauden tilinpäätökseen, jolloin objektiivisen näytön vaatimus täyttyy. (Haaramo ym. 2012). Luottotappiokirjaus heikentää tilikauden tulosta.

Suomalaista tilinpäätöskäytäntöä sovellettaessa arvonalentuminen vähennetään suoraan kyseisen saamisen tai saamisryhmän arvosta (luottolaitoslaki 151 §). Luottotappio heikentää tilikauden tulosta, ellei luottotappiovaraus kata koko luottotappiota. Tällöin luottotappiokirjauksella ei ole vaikutusta kyseisen tilikauden tulokseen, mutta luottotappion kirjaamisen yhteydessä on purettava vastaava määrä luottotappiovarausta.

Luottotappiovarauksen muodostuksella on heikentävä vaikutus tulokseen, joten varauksella käytännössä vain siirretään tulosta heikentävää vaikutusta luottotappiota edeltäneelle tilikaudelle. Jos luottotappio ja sen kattava luottotappiovaraus kirjataan saman tilikauden aikana, tilikauden tulos heikkenee luottotappion verran.

Arvonalentumisen peruuttaminen tehdään päinvastaisena kirjauksena kuin varsinainen arvonalentumiskirjaus. Arvonalentumisen peruutus parantaa tilikauden tulosta. On mahdollista, että arvonalentumisen peruutuksia kirjataan tilikauden aikana enemmän kuin arvonalentumisia. Tällöin suomalaisessa kaavassa tilin ”Arvonalentumistappiot luotoista ja muista sitoumuksista” -kohdalla esitetyn luvun etumerkki on negatiivinen.

6.2 Tase

Tilinpäätöksen taseen on puolestaan tarkoitus antaa kuva yhtiön taloudellisesta asemasta tilinpäätöspäivänä (kirjanpitolaki 3:1).

Taseessa luottotappion vaikutus nähdään vastaavaa-puolen saamisissa. Se, mille tilille arvonalentuminen vaikuttaa, riippuu siitä, mille tilille saaminen on alun perin kirjattu. (Rata 7/120/2005, 58.) Aikaisemmin mainittua arvonalentumisen epäsuoraa kirjaamistapaa käytettäessä kirjaus tehtäisiin taseessa vastattavaa-puolelle omalle arvonalentumistilille (Haaramo ym. 2012). Tämän tilin sisältö tulee kuitenkin selvyuden vuoksi eritellä liitetiedoissa (IFRS 7.16).

Järjestämättömiä tai nollakorkoisia saamia ei eritellä taseessa, vaan niistä on pidettävä erikseen kirjaa ja tiedot on raportoitava Finanssivalvonnalle (FIVA 2012e). Näihin liittyviä tietoja esitetään kuitenkin tilinpäätöksen yhteydessä toimintakertomuksessa ja liitetiedoissa.

Luottotappiovaraus esitetään suomalaisessa tilinpäätöskäytännössä taseen vastattavissa kohdassa ”vapaaehtoiset varaukset” (liite 1). Luottotappiovaraus on vapaaehtoinen varaus (kirjanpitolaki 5:5, elinkeinoverolaki 46 §). Vapaaehtoisia varauksia ei esitetä kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaisessa tilinpäätöksessä lainkaan (PwC 2010, 42). Tästä syystä myöskään luottotappiovarausta ei voi IFRS-tilinpäätökseen tehdä.

6.3 Toimintakertomus ja liitetiedot

Luottolaitoslain mukaan luottolaitosten on liitettävä tilinpäätökseen toimintakertomus, josta ilmenee tiedot kirjanpitovelvollisen toiminnan kehittymistä koskevista tärkeistä seikoista. Lisäksi toimintakertomukseen on sisällytettävä tietoja muun muassa omien varojen määrästä ja vähimmäismäärästä. (Luottolaitoslaki 150 §.) Sääntö koskee kaikkia luottolaitoksia siitä huolimatta, että IFRS ei suoranaisesti edellytä toimintakertomuksen laatimista (IAS 1.14).

Toimintakertomuksen tarkemmat sisällölliset vaatimukset määritellään Rahoitustarkastuksen standardissa 3.1. Arvonalentumisten osalta säädetään, että toimintakertomuksessa on annettava tiedot merkittävistä tai huomattavista tilikauden aikana tai sen jälkeen tapahtuneista arvonalentumisista (Rata 7/120/2005, 102).

Liitetietojen tarkoituksena on antaa lisätietoja tuloksessa ja taseessa esitetystä, jotta tilinpäätös antaa kokonaisuutena oikean ja riittävän kuvan kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (kirjanpitolaki 3:2). Liitetietojen sisältöön kohdistuvia vaatimuksia tulee suoraan kansainvälisistä tilinpäätösstandardeista sekä lisäksi valtiovarainministeriön asetuksista (luottolaitoslaki 146 § 6 mom.). Rahoitustarkastuksen standardissa 3.1 säädetään tarkemmista liitetietoja koskevista sisällöllisistä vaatimuksista (Rata 7/120/2005, Liite 3).

Liitetiedoissa tulee antaa muun muassa tiedot siitä, miten kyseinen luottolaitos määrittelee ja kirjaa rahoitusvarojen arvonalentumistappiot (Rata 7/120/2005 Liite 3, 1). Tämän lisäksi liitetiedoissa tulee eritellä bruttomääräisesti tilikaudella kirjatut ryhmäkohtaiset arvonalentumistappiot ja saamiskohtaiset arvonalentumistappiot ja niiden peruutukset (Rata 7/120/2005 Liite 3, 3, 8).

7 Empiirinen osio

Tässä luvussa tarkastellaan kotimaisten luottolaitosten kirjaamien luottotappioiden määrän kehitystä empiirisen tutkimuksen keinoin. Esitettäviä tilastotietoja ja kuvioita havainnollistetaan taustatiedon avulla.

7.1 Tutkimusmenetelmän esittely

Tutkimusmenetelmän valintaan vaikuttaa asetettu tutkimusongelma. Tämän työn pää-tutkimusongelmana on selvittää, miten luottotappioiden määrän kehitys kotimaisessa pankkisektorissa finanssikriisin aikana vastaa lamavuosien, etenkin vuosien 1991-1995 kehitystä.

Opinnäytetyön tutkimus voidaan suorittaa joko kvantitatiivisena tai kvalitatiivisena tutkimuksena. Kvantitatiivisella eli määrällisellä tutkimuksella tarkoitetaan yhteiskuntailmiöiden kuvausta ja tulkintaa erilaisia mittausmenetelmiä hyödyntämällä. Tämä voi tapahtua esimerkiksi keräämällä tutkimusaineistoa otannalla jostakin kohderyhmää edustavasta joukosta. Kerätystä tutkimusaineistosta pyritään tämän jälkeen johtamaan mahdollisimman oikeat johtopäätökset tilastotieteellisiä menetelmiä käyttäen. (Tilastokeskus 2012c.)

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa puolestaan otetaan enemmän huomioon kohderyhmän tai haastateltavien omia tulkintoja, kokemuksia ja mielipiteitä, joita tutkija pyrkii ymmärtämään ja tulkitsemaan. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimusaineistoa voidaan kerätä avoimilla kysymyksillä, mikä on harvemmin mahdollista kvantitatiivisessä tutkimuksessa. (Tilastokeskus 2012c; Tilastokeskus 2012d.)

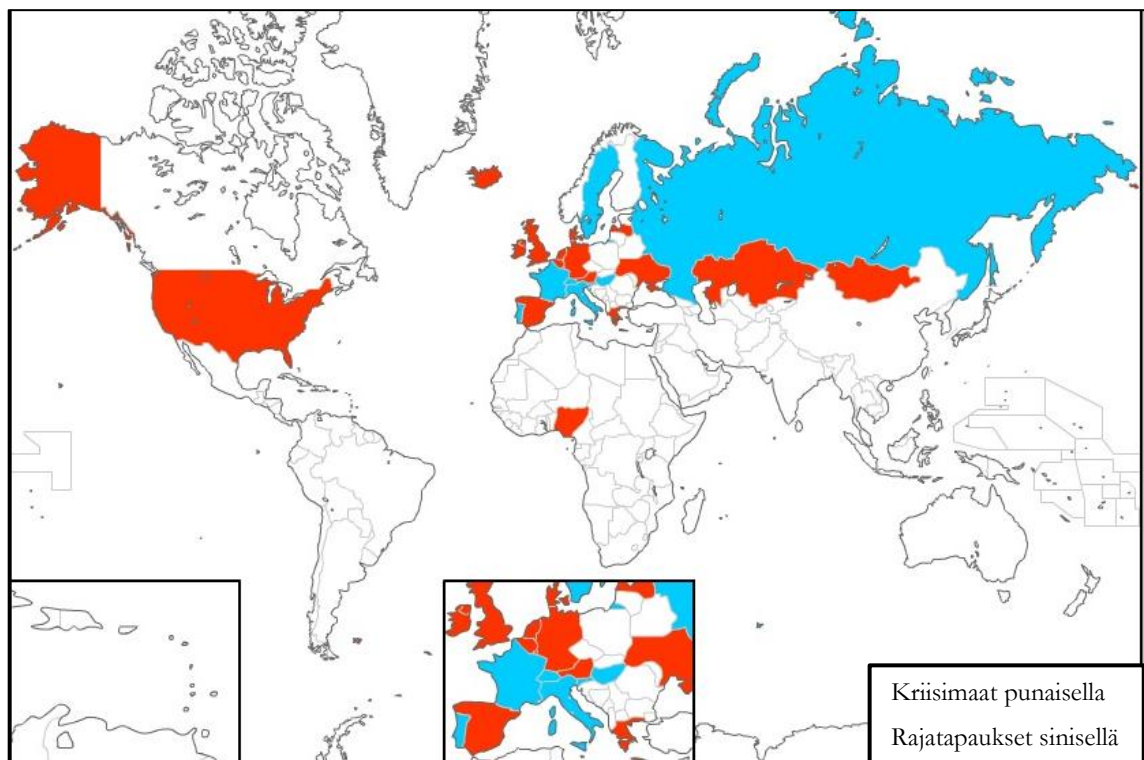
Tämä työ toteutetaan kvantitatiivisena tutkimuksena, sillä tutkittavaa aihetta käsitellään ensisijaisesti pankkien ja viranomaislähteiden julkaisemien tilastojen kautta. Tilastokeskus ja Finanssivalvonta keräävät tietoja kaikista Suomessa toimivista luottolaitoksista. Tämän johdosta tässä tutkimuksessa esitetty vuoden 1995 jälkeistä aikaa kuvaava tilastotieto vastaa tarkkuudeltaan kokonaisotantaa. Vuotta 1995 edeltäneestä ajasta ei kaikilta osin ole saatavilla yhtenäistä ja vertailukelpoista tietoa koko pankkisektorista, mikä vaikeuttaa vertailua aikavälien 1991-1995 ja 2005-2011 välillä.

Tilastotietoja käsitellään Excel-ohjelman avulla, havainnollistaen raporttia taulukkojen, tunnuslukujen ja vertailutietojen avulla. Kvalitatiivisen tutkimuksen vivahteen työlle tuo kuitenkin se, että työn tavoitteena on myös selvittää luottotappioiden määrän kehityksen taustalla vallinneita olosuhteita. Tähän tarkoitukseen lähteenä hyödynnetään muun muassa Kansainvälisen valuuttarahaston pankkikriiseistä tekemää tutkimusta, alaan liittyviä julkaisuja ja tarvittaessa uutisartikkeleita.

7.2 Pankkikriisien ja järjestämättömät saamisten yleinen kehitys

Kun luottolaitoksen asiakas ei kykene maksamaan lainojansa, joutuu luottolaitos kirjaamaan luottotappioita. Kansainvälisen valuuttarahaston tutkimuksen mukaan pankkikriisin tuntomerkkejä ovat muun muassa maksukyvyttömyyden ja samalla järjestämättömien saamisten kasvu. (Laeven & Valencia 2008, 8). Tutkimuksesta ei suoraan selviä pankkikriisikohtaisesti järjestämättömien saamisten tai luottotappioiden määrä. On kuitenkin perusteltua pitää todennäköisenä, että luottotappioiden määrä pankkikriisien aikana on tavallista suurempi.

Alla olevassa kuviossa 1 on esitetty IMF:n tutkimuksen mukaan meneillään olevat pankkikriisit vuoden 2011 lopun tilanteessa.

Kuvio 1. Pankkikriisit vuonna 2011 (Laeven & Valencia 2012, 6)

Tutkimuksen mukaan pankkikriisejä on muun muassa Yhdysvalloissa ja Islannissa sekä EU-maista muun muassa Saksassa, Kreikassa, Isossa Britanniassa, Irlannissa sekä Espanjassa.

Tämän lisäksi Ranska, Italia, Portugali ja Ruotsi ovat rajatapauksia, sillä näiden maiden pankkijärjestelmiä on jouduttu tukemaan suoralla rahoituksella ja asettamaan merkittäviä vakuuksia niiden luotoille. Kaikissa edellä mainituista maista kriisi on alkanut vuonna 2007 tai 2008 (Laeven & Valencia 2012, 5-7.)

Meneillään oleva pankkikriisien aalto sai alkunsa kesällä 2007 Yhdysvalloissa ongelmallisten asuntoluottojen ja niistä muodostettujen rahoitusvälineiden rajusta arvonalentumisesta. Tämä ajoi lyhyessä ajassa yhdysvaltalaisia investointi- ja asuntoluottopankkeja suuriin vaikeuksiin. Kriisin liittyviä arvonalentumisia ja luottotappioita kirjattiin kesäkuuhun 2008 mennessä noin 400 miljardia dollaria. (Laeven & Valencia 2008, 48–49.) Muun muassa Yhdysvaltojen neljänneksi suurin investointipankki Lehman Brothers ajautui syksyllä 2008 konkurssiin (Bloomberg 2008). Tämä puolestaan vaikeutti Islannin pankkisektorin tilannetta, jonka johdosta Suomessakin pankkitoimintaa harjoittavia islantilaispankkeja joutui lopettamaan toimintansa (Rata tiedote 2008, 1-2).

Lehmanin kaatumiseen liittyi jonkin verran oman harkinnan hyödyntäminen kyseenalaisella tavalla kirjanpidossa. Lehman Brothers esimerkiksi kirjasi tuottoja, kun sen liikkeelle laskemien velkapaperien markkina-arvojen laskivat. Perusteluna esitettiin, että yhtiö voisi ostaa velkapaperit takaisin nimellisarvoa alemmalla hinnalla. Tätä käytäntöä oli mahdollista harjoittaa, vaikka velkapaperin markkina-arvon laskeminen olisi tosiasiasa johtunut yhtiön oman luottoluokituksen heikentymisestä. (Ala-Nissilä 2010, 135–136). Kärjistäen voidaan sanoa, että mitä huonompana markkinat pitivät velkapaperin liikkeellelaskijan kykyä hoitaa velkojaan, sitä enemmän tämä yhtiö pystyi kirjaamaan tuottoja. Nämä tuotot eivät siis olleet missään muodossa vielä todellisuudessa realisoiduneet.

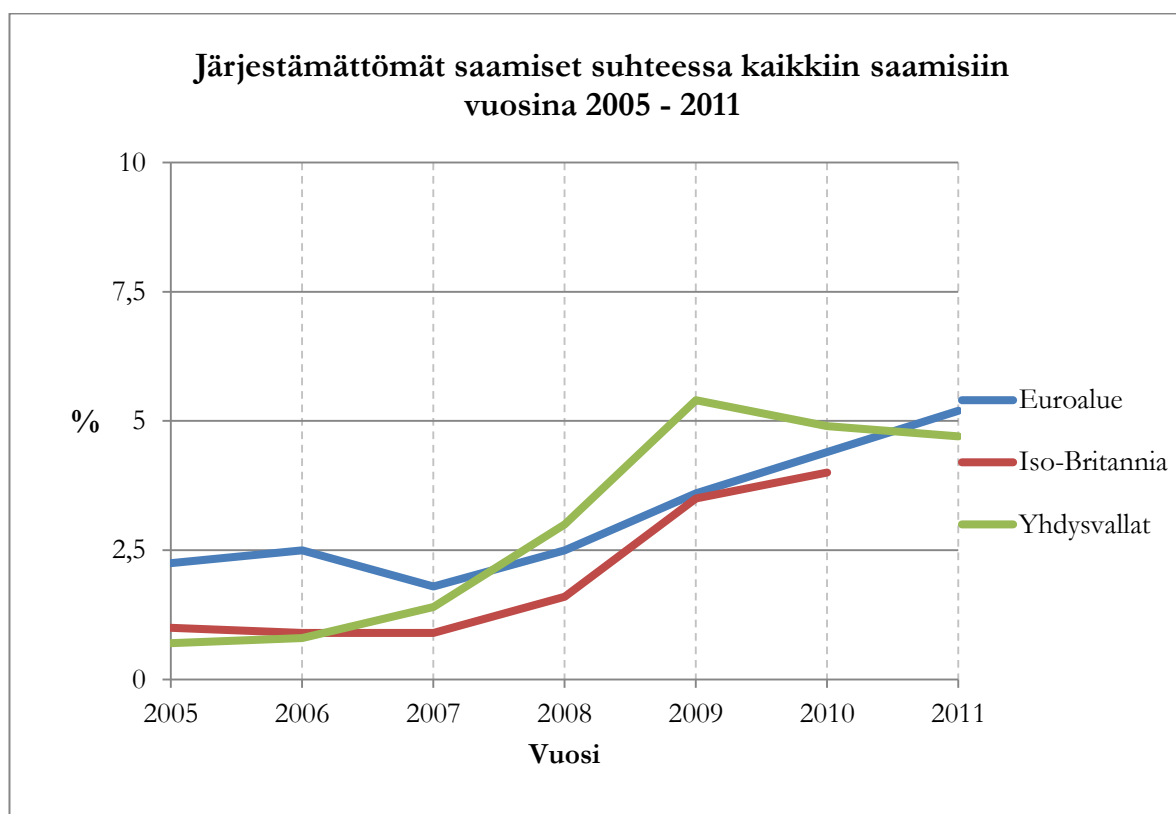
Vuoden 2012 ensimmäisellä puoliskolla meneillään olevista pankkikriiseistä IMF:n tutkimuksessa käytettyjen mittareiden valossa vakavin tilanne on Islannissa ja Irlannissa. Kummallakin maalla on suhteessa bruttokansantuotteeseen huomattavan suuri pank-

kisectori. Irlannin pankkikriisi on kaikista vuodesta 1970 lähtien tilastoiduista pankki-kriiseistä rahallisesti mitattuna kallein. (Laeven & Valencia 2012, 19-20.)

Luottotappioiden vertailua eri maiden välillä vaikeuttavat kirjanpitolainsäädäntöjen poikkeavuudet. Kuten jo edellä todettiin, myös suomalaisen tilinpäätöskäytännön ja kansainvälisten tilinpäätösstandardien välillä on eroa sen suhteen, milloin luottotap-piokirjaus tehdään.

Sen sijaan järjestämättömien saamisten osalta on saatavissa luotettavaa tilastotietoa muun muassa Maailmanpankin tietokannasta. Alla olevassa kuviossa 2 on esitetty Euroalueen, Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen luottolaitosten järjestämättömien saamisten kehitys vuosien 2005-2011 välillä (Ison-Britannian vuoden 2011 tiedot eivät olleet tämän työn laatimishetkellä saatavilla).

Kuvio 2. Euroalueen, Ison-Britannian sekä Yhdysvaltojen luottolaitosten järjestämättömät saamiset suhteessa kaikkiin saamisiin vuosina 2005 - 2011 (Maailmanpankki 2012).

Kuviosta on nähtävissä, kuinka vuonna 2007 alkanut pankkikriisi vaikuttaa järjestämättömien saamisten selkeään kasvuun Yhdysvaltojen pankkisektorilla. Järjestämättömien saamisten kasvu jatkui vuoteen 2009 asti, minkä jälkeen se kääntyi lievään laskuun.

Euroalueella ja Isossa-Britanniassa järjestämättömien saamisten kasvu ei ole samalla aikavälillä yhtä nopeaa, mutta toisaalta kasvu ei ole myöskään pysähtynyt samalla tavalla kuin Yhdysvalloissa. Vuoden 2011 lopun tilanteessa euroalueen pankkisektorilla on prosentuaalisesti enemmän järjestämättömiä saamisia kuin Yhdysvaltojen pankkisektorilla.

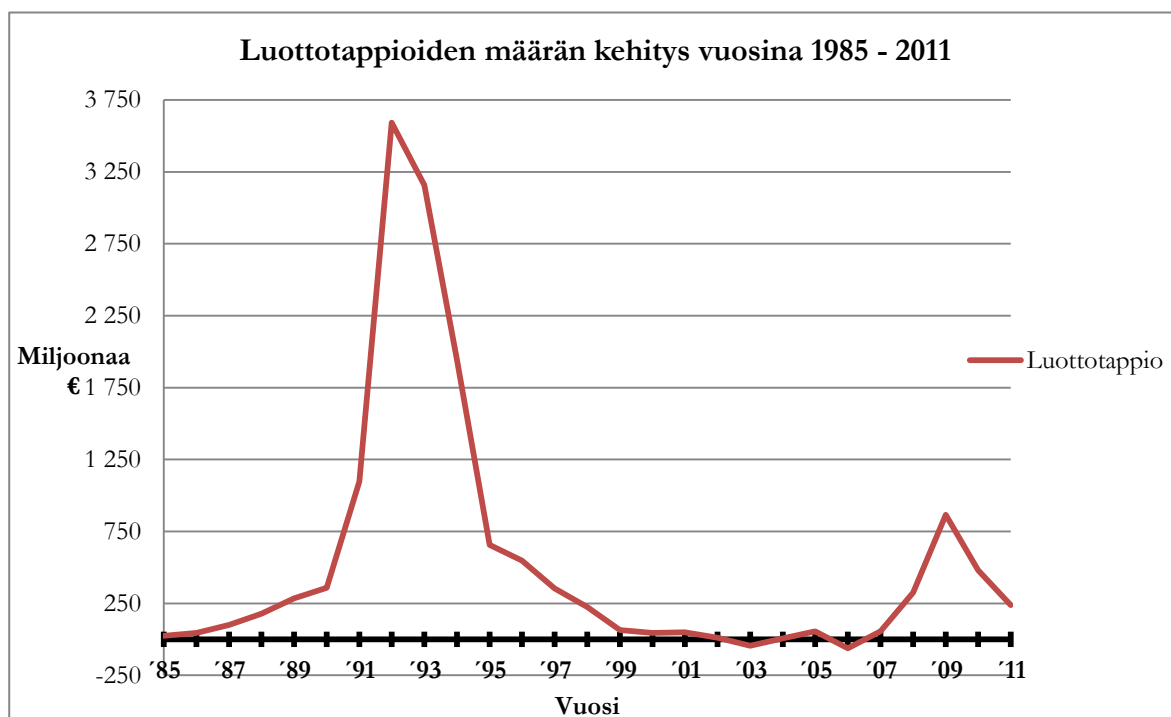
Maailmanpankin tilastojen perusteella euroalueen lukuja nostavat muun muassa Kreikan, Irlannin, Italian ja Espanjan pankkisektorit (Maailmanpankki 2012). Kyseisten maiden raportoimat luvut ovat olleet vuodesta 2008 asti yli Euroalueen keskiarvon. Näistä maista ainoastaan Italia ei ole IMF:n määritelmän mukaisessa pankkikriisissä, tosin sekin on tutkimuksen mukaan rajatapaus (Laeven & Valencia 2012, 6.)

Vuonna 2011 Kreikan pankkisektorin järjestämättömien saamisten osuus oli 11,5 prosenttia ja Irlannin 9,2 prosenttia kaikista kyseisten maiden pankkisektorille kuuluvista saamisista. Vertailun vuoksi Suomen järjestämättömien saamisten osuus on tilaston mukaan ollut tällä aikavälillä korkeimmillaan 0,6 prosenttia kaikista EU-maiden luottolaitosten saamisista. (Maailmanpankki 2012).

7.3 Kehitys Suomen pankkisektorilla

Kansainvälisen valuuttarahaston tutkimuksen mukaan Suomessa on ollut pankkikriisi vuosien 1991–1995 välillä eli laman aikana (Laeven & Valencia 2012, 24). Esimerkiksi 2010-luvun vaihteessa Eurooppaan iskeytynyt pankkikriisien aalto ei ole tutkimuksen mukaan ajanut Suomea uuteen pankkikriisiin (Laeven & Valencia 2012, 6).

Kuviossa 3 esitetään kotimaisten luottolaitosten kirjaamat arvonalentumiset ja luottotappiot vuosien 1985 ja 2011 välillä. Kuviossa on nähtävissä kaksi piikkiä, joista korkeampi osuu lamavuosille. Toinen piikki alkaa vuonna 2008, mikä vastaa ajallisesti Eurooppaan iskenyttä pankkikriisin aaltoa (Laeven & Valencia 2012, 7).

Kuvio 3. Luottotappioiden kehitys kotimaaisessa pankkisektorissa vuosina 1985-2011 (Tilastokeskus 2007; Tilastokeskus 2011a)

Kuviosta on huomattavissa, että vuosien 2008–2011 luvut jäivät selvästi lamavuosien 1991-1995 luvuista. Eroa on absoluuttisesti mitattuna noin kolme miljardia euroa. Lisää vertailua lamavuosien ja 2010-luvun vaihteen tilanteen välillä esitetään luvussa 8.1.

7.3.1 Kehitys lamavuosina

Kansainvälisen valuuttarahaston tutkimuksen mukaan Suomen 1990-luvun lamavuosien pankkikriisin hinta Suomen taloudelle oli bruttokansantuotteeseen ja rahoitussektorin yhteenlaskettujen varojen määrään suhteutettuna kuudenneksi vakavin kaikista tilastoiduista pankkikriiseistä (Laeven & Valencia 2012, 20).

Pankkikriisiin syntymiseen Suomessa vaikutti lamavuosia edeltäneiden vuosien tapahtumat, kuten rahoitusmarkkinoiden vapautuminen ja nopea lainanoton kasvu. Heikentynyt yleinen taloudellinen tilanne 1990-luvulle tultaessa vaikeutti pankkien asiakkaiden

kykyä hoitaa velkojansa. Tämän seurauksena pankkien kannattavuus alkoi laskea vuonna 1989. (Pensala & Solttila 1993, 7)

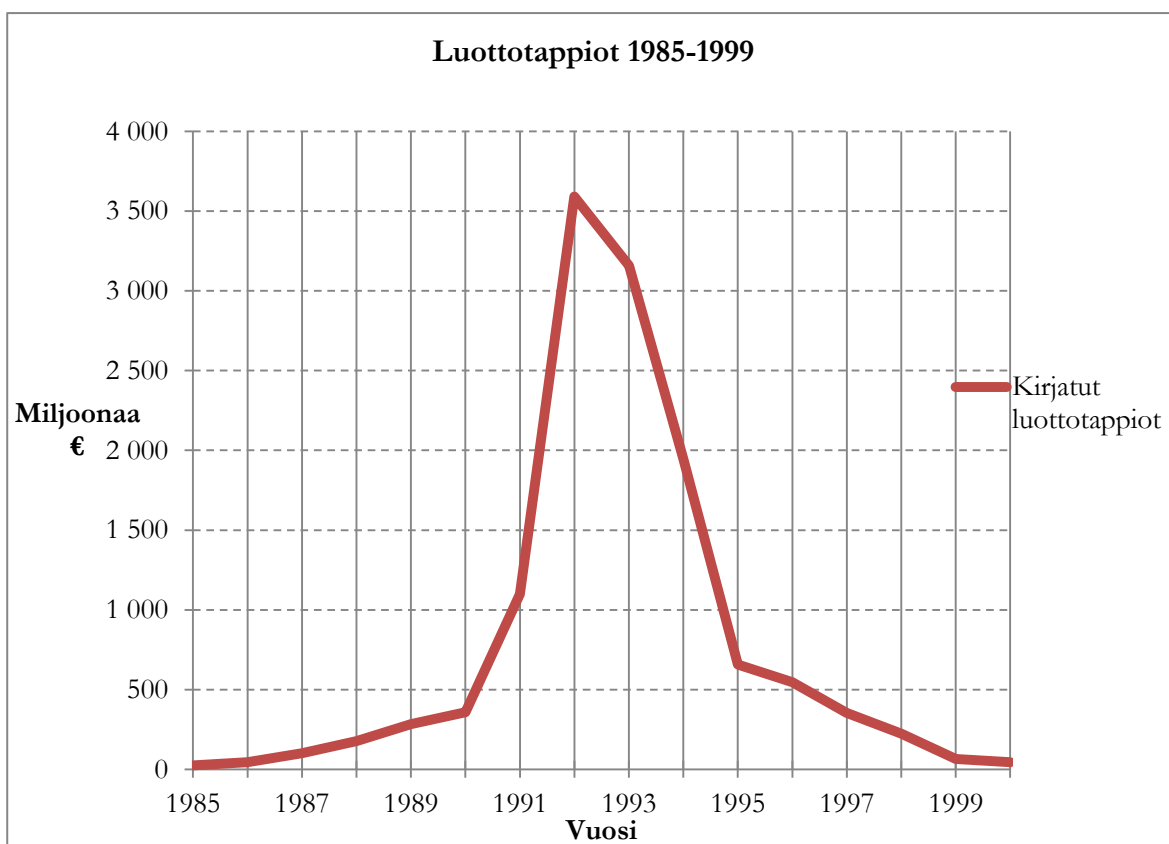
Vuonna 1991 Suomen Pankki otti SKOP -pankin hallintaansa ostamalla holding-yhtiöidensä Scopuluksen, Solidiumin ja Spondan kautta SKOPin merkittävimmät osake- ja kiinteistösijoitukset sekä osan SKOPin vastuista. Haltuunoton yhteydessä ja sen jälkeen SKOPin liiketoiminta pilkottiin osiin ja sen varoja on joko myyty tai siirretty eri yhtiöihin. (Hallituksen esitys 190/1993; VM 2011a.) Lopullisia tappioita Suomen Pankille kertyi haltuunotosta liki 685 miljoonaa euroa (VM 2011b).

Vielä haltuunoton jälkeenkin SKOP on saanut julkiselta sektorilta tukea yhteensä noin 1,4 miljardia euroa (VM 2011b). Vuodesta 1999 ja vielä tämän työn kirjoittamishetkellä selvitystilassa oleva Yrityspankki SKOP Oyj on valtiovarainministeriön julkisten pankkitietojen mukaan maksanut saamiaan pankkitukia takaisin valtiolle, viimeksi vuoden 2010 lopulla (VM 2011a; YTJ 2012a.)

Pankkisektorin uhrit eivät jääneet tähän, vaan laman aikana valtion hoidettavaksi ajautui yhteensä kolme pankkia, joiden osuus koko maan talletuksista oli noin 31 prosenttia (Laeven & Valencia 2008, 39). Pankkikriisiä hoitamaan ja pankkitukea jakamaan perustettiin vuonna 1992 valtion vakuusrahasto (VM 2011c). Valtion vakuusrahastosta annetun lain (30.4.1992/379) ensimmäisen pykälän mukaan vakuusrahaston tehtävänä on talletuspankkien vakaan toiminnan turvaaminen. Laman ajan vakuusrahasto toimi suoraan eduskunnan alaisuudessa, mutta se on sittemmin siirretty valtiovarainministeriön alaisuuteen (VM2011c).

Valtion varoista laman aikaisia pankkisektoriin liittyviä kustannuksia on hoidettu vielä vuoden 2010 lopulla, jolloin julkista tukea oli maksettu yhteensä 5,9 miljardia euroa. Näistä suurin osa kohdistui silloiseen säästöpankkiryhmittymään, jonka osana SKOP oli. Lopullisia menetyksiä julkiselle taloudelle pankkisektorille myönnettyistä tuista on kertynyt tähän mennessä 2,2 miljardia euroa (VM 2011a; VM 2011b.)

Vaikea tilanne näkyi myös konkreettisesti pankkisektorin tilinpäätöksissä. Alla olevasta kuvioista 4 on nähtävissä luottotappioiden määrän kehittyminen lamavuosien ja niitä ympäröineiden vuosien ajalta.

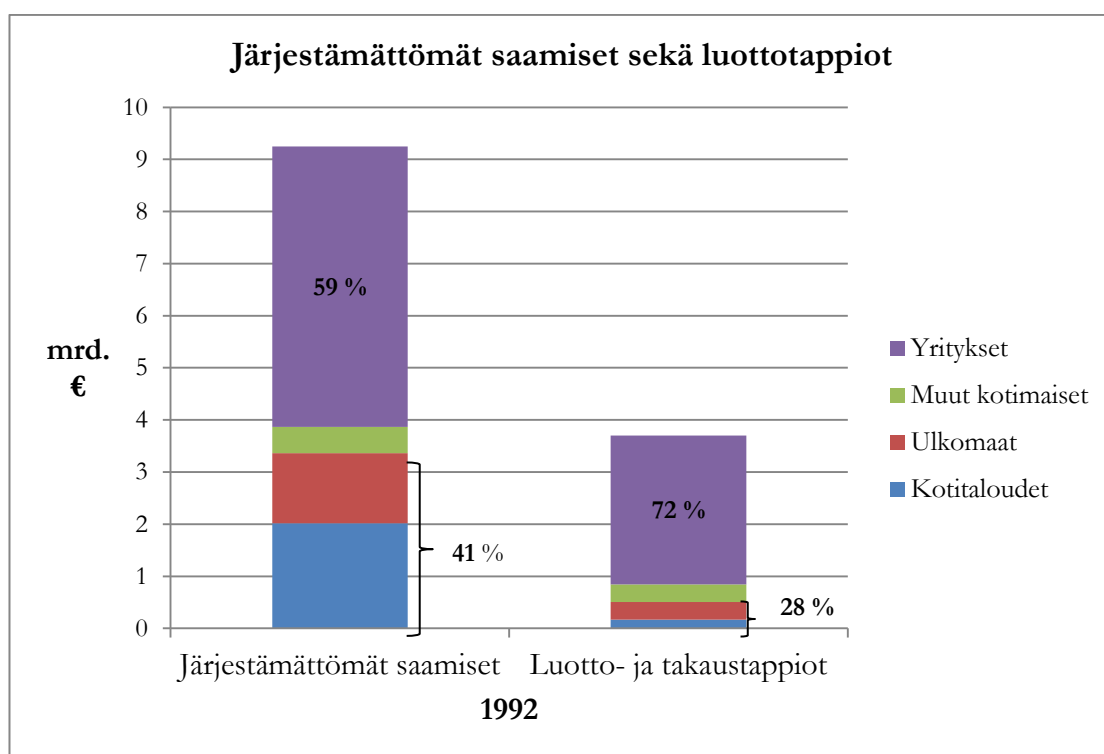
Kuvio 4. Kotimaisten pankkien vuosina 1985 - 2000 kirjaamat luottotappiot (Tilastokeskus 2007).

Lamaa edeltäneinä vuosina luottotappioiden määrä kasvoi vuosi vuodelta selkeää tahtia, kunnes se kääntyi jyrkempään nousuun laman johdosta vuosien 1990–1992 välillä. Merkittävää on, että luottotappiot olivat olleet jo useamman vuoden ajan kohtalaisen korkeat ennen kuin laman vaikutukset todella näkyivät pankkisektorilla.

Vuonna 1992 luottotappiota kirjattiin hieman alle 3,6 miljardia euroa. Määrä oli lähes kolminkertainen vuoteen 1992 verrattuna ja yhdeksänkertainen vuoteen 1991 nähden. Määrältään tämä vastasi 4,5 prosenttia koko Suomen markkinoilla olleen luottokannan määrästä (Pensala & Soltila 1993, 16). Kyseessä oli myös ensimmäinen vuosi, jolloin kotimaisten luottolaitosten tuli kirjata varmojen lisäksi myös todennäköiset luottotappiot (Pensala & Soltila 1993, 9).

Lama vaikutti luonnollisesti myös järjestämättömien saamisten kasvuun. Esimerkiksi vuonna 1992 järjestämättömien saamisten määrä kasvoi lähes 6 miljardilla eurolla, mikä merkitsee 83 prosentin nousua edelliseen vuoteen nähden (Pensala & Soltila 1993, 12). Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin luottotappiohuipun eli vuoden 1992 tilannetta.

Kuviossa 5 esitetään järjestämättömät saamiset sekä luotto- ja takaustappiot jaoteltuna sen mukaan, mille segmentille saaminen kuuluu. Kuvioista selviää, että suurin osa järjestämättömistä saamisista kuului yrityssegmentille. Kokonaisuudessaan järjestämättömiä saamisia oli noin 9,3 miljardia euroa, joista yrityssegmentin osuus oli 5,4 miljardia eli 59 prosenttia. Kotitalouksien osuus oli noin 2 miljardia euroa eli hieman yli viidenneksen.

Kuvio 5. Järjestämättömät saamiset sekä luotto- ja takaustappiot vuonna 1992 (Pensala & Soltila 1993, 16).

Luotto- ja takaustappioiden kohdalla yrityssegmentin osuus oli suhteessa suurempi kuin järjestämättömien saamisten kohdalla. Kokonaisuudessaan luottotappioita oli noin 3,7 miljardia euroa, josta yrityssektorin osuus oli noin 3 miljardia. Kotitalouksien osuus oli puolestaan 0,2 miljardia eli 5,4 prosenttia.

Tarkempi jaottelu yrityssegmenttiin kuuluvista ryhmistä ja niiden saamisiin vuonna 1992 tehdyistä luottotappioista löytyy liitteestä 2. Mainittakoon, että suurin osuus yrityssegmentin luottotappioista syntyi kiinteistösijoitustoimintaa harjoittavien yritysten saatavista. Tämä on seurausta laman aikaisesta kiinteistöjen ja asuntojen arvon laskemisesta (Pensala & Solttila 1993, 16).

7.3.2 Kehitys vuosina 2005 – 2011

Kansainvälisen valuuttarahaston tutkimuksen mukaan Suomessa ei ollut pankkikriisiä vuosien 2005–2011 välillä, toisin kuin monessa muussa Euroopan maassa. (Laeven & Valencia 2012, 6). Yhtään kotimaista luottolaitosta ei ole tällä aikavälillä jouduttu tukemaan valtion vakuusrahaston varoista (VM2011a). Suomessa toimivia ulkomaisia pankkeja ajautui kuitenkin tällä aikavälillä pankkikriisien johdosta suuriin ongelmiin, muun muassa islantilaiset pankit Glitnir, Kaupthing, Landsbanki ja eQ –Pankki. (Rata tiedote 2008, 1-2). Näistä nykyään ainoastaan eQ-pankki jatkaa toimintaansa Suomessa (eQ 2012). Tämän jälkeen Suomessa on lopettanut vuonna 2010 kotimainen Sofia Pankki Oyj. Pankki ehti toimia vain reilun vuoden verran, ennen kuin se ajettiin alas kannattamattoman liiketoiminnan johdosta (Fiva 2010b.)

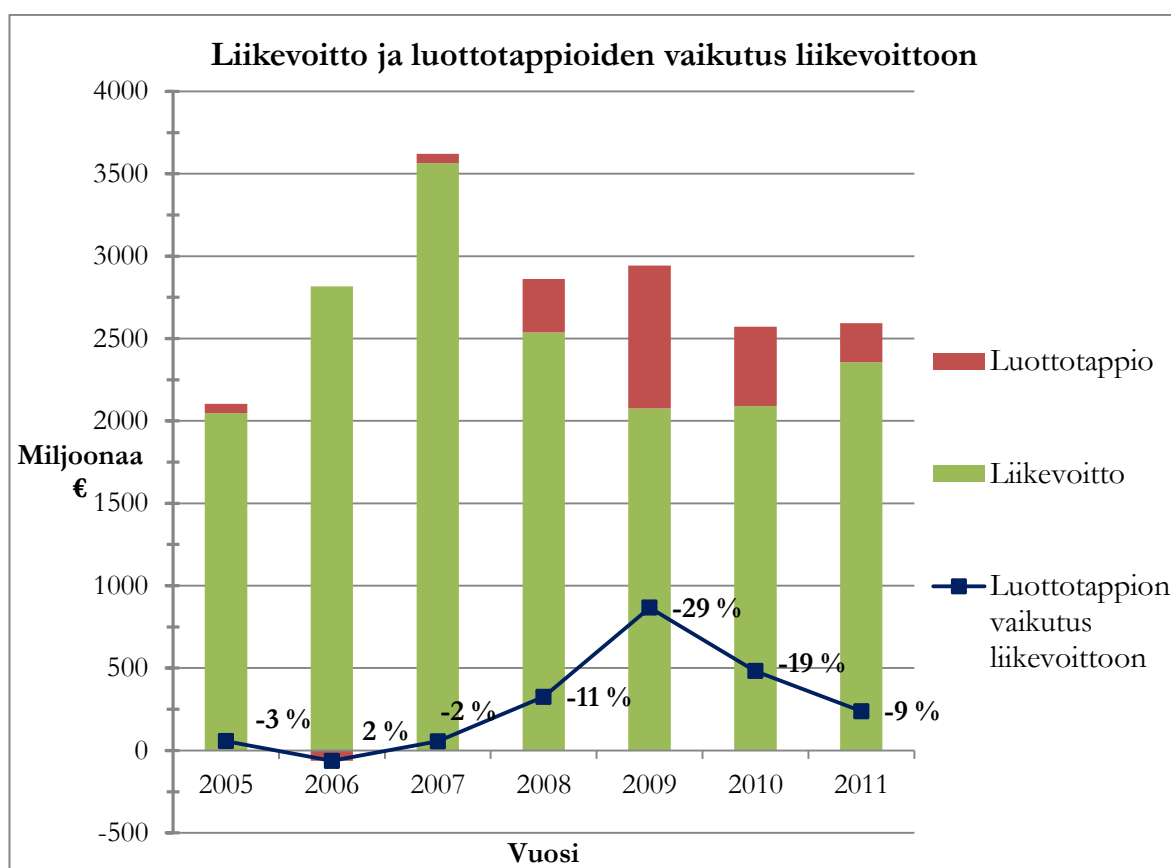
Kun islantilaiset pankit ajautuivat vaikeuksiin vuonna 2008, Rahoitustarkastus jähdytti niiden Suomessa toimivien yhtiöiden varat, jotta niitä ei siirrettäisi takaisin emoyhtiölle. Suomi oli Ruotsin ohella ainoa maa, joka teki päätöksen maksaa Kaupthingin talletukset kokonaisuudessaan takaisin ohittamalla näin talletussuojajärjestelyn. (Rata tiedote 2008, 2.)

Kun Sofia Pankki puolestaan ajautui vaikeuksiin, taustalla ei niinkään ollut finanssikriisi vaan se, että pankki ei onnistunut luomaan kannattavaa liiketoimintaa. Finanssivalvonta perui sen talletuspankkiluvan alkuvuodesta 2010, kun pankki ei määräajan sisällä täyttänyt vaadittuja omien varojen määrään liittyviä vaatimuksia. Ymmärrettävästi pankki lopetti tämän johdosta toimintansa. (FIVA2010b).

Aikavälille 2005–2011 osui myös suuri luottolaitosten kirjanpitoon ja tilinpäätöksen laatimiseen vaikuttava muutos, kun vuodesta 2005 alkaen kotimaiset luottolaitoskonsernit alkoivat soveltaa kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja (Rata 7/120/2005, 10).

Kuten luvussa 6.1 todettiin, tämä vaikutti muun muassa saamisten arvostamiseen ja luottotappioihin.

Seuraavaksi tarkastellaan tarkemmalla tasolla kuvion 3 jälkimmäistä huippua eli vuosia 2005–2011. Alla olevasta kuviosta 6 on nähtävissä kotimaisten pankkien kirjaamien luottotappioiden määrä suhteessa liikevoittoon. Punaiset palkit osoittavat, paljonko pankkien liikevoitto olisi ollut ilman luottotappiokirjauksia. Sininen linja osoittaa prosentteina, kuinka paljon luottotappiot ovat heikentäneet liikevoittoa. Vuonna 2006 luottotappioita peruutettiin enemmän kuin niitä kirjattiin, joten vaikutus liikevoittoon oli positiivinen.

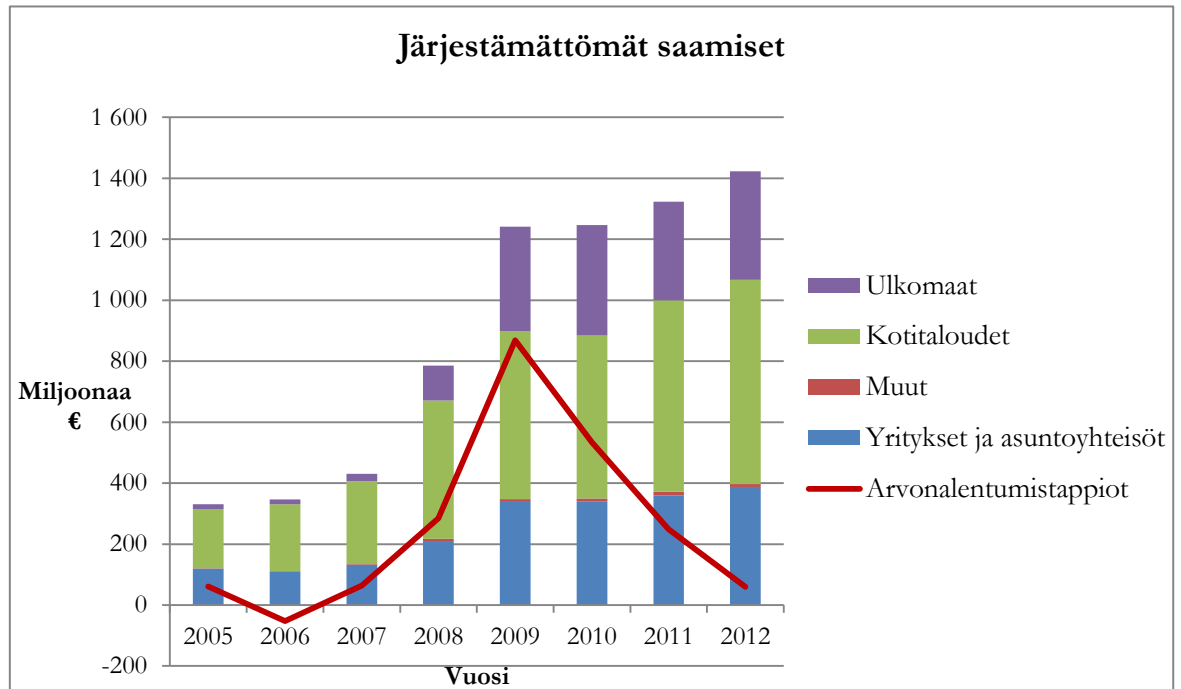

Kuvio 6. Kotimaisten pankkien liikevoitto ja luottotappioiden vaikutus liikevoittoon vuosina 2005–2011. (Tilastokeskus 2011a).

Selkein huippu luottotappioissa oli vuonna 2009, jolloin luottotappiot painoivat pankkien tuloksia lähes kolmanneksen pienemmäksi. Segmenttikohtainen jaottelun vuoden 2009 luottotappioista löytyy liitteestä 3. Vuosina 2009 ja 2010 luottotappiot olivat noin 865 ja 480 miljoonaa euroa.

Kuviossa 7 esitetään järjestämättömien saamisten kehittyminen pylväsdiagrammissa. Pylväät on jaoteltu segmenteittään. Linja kuvastaa puolestaan arvonalentumistappiota. Luvut poikkeavat hieman aiemmin esitetystä, sillä kuvio perustuu Finanssivalvonnan lukuihin, joka laskee arvonalentumiset eri tavalla kuin Tilastokeskus (FIVA 2010a).

Kuvio 7. Järjestämättömät saamiset segmenteittään vuosina 2005 - 2012 (2012 ensimmäinen vuosineljännes). (FIVA 2012h).

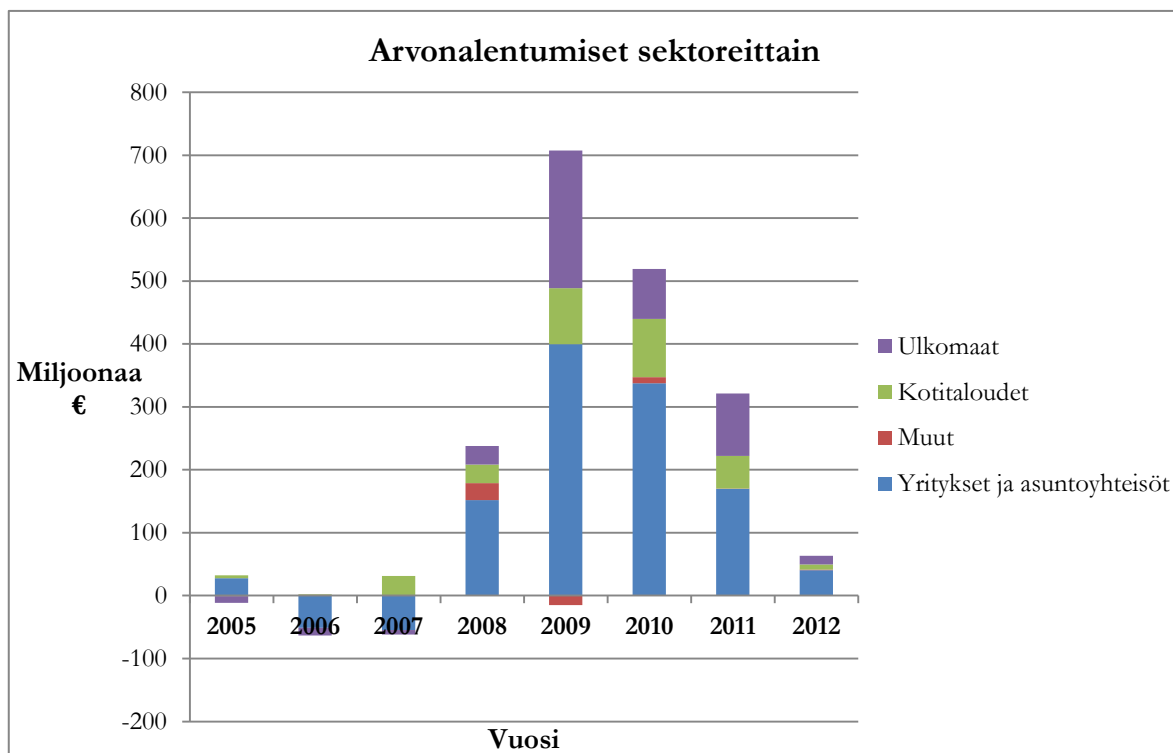
Vuoden 2012 osalta kuviossa on ensimmäisen vuosineljänneksen tilanne. Jos arvonalentumisia tulisi koko tilikaudella suunnilleen samassa tahdissa kuin ensimmäisellä vuosineljänneksellä, niin vuoden lopussa arvonalentumistappiot olisivat lähes samalla tasolla viime vuoden kanssa.

Kuviosta selviää myös, että järjestämättömien saamisten määrä lähes kaksinkertaistui vuonna 2008 edelliseen vuoteen verrattuna ja kasvoi vielä puolella vuonna 2009 yli 1,2 miljardiin euroon. Tämän jälkeen kasvu on hidastunut jonkin verran. Eniten kasvaneet segmentit ovat kotitaloudet sekä ulkomaat, joiden saamisista järjestämättömiksi on kirjattu lisää yhteensä noin 815 miljoonaa euroa kuvion aikavälillä. Kotitalouksien tilannetta selittänee osin kotitalouksien velkaantumistasen kasvu vuoden 2005 noin 70 prosentista vuoden 2011 liki 120 prosenttiin (Tilastokeskus 2011b).

Ulkomaisten järjestämättömien saamisten kasvun taustalla lienee luvussa 7.2 esitettyjä syitä, kuten että vuonna 2007 alkanut finanssikriisi on toistaiseksi vaikuttanut voimakkaammin muiden kuin Suomen pankkisektoreihin.

Tarkempi jaottelu yrityssegmenttiin kuuluvista ryhmistä ja niiden järjestämättömistä saamisista vuoden 2012 ensimmäisen vuosineljänneksen tilanteessa löytyy puolestaan liitteestä 4.

Alla olevassa kuviossa 8 on puolestaan nähtävissä luottotappioiden ja luottotappioiden peruutusten määrä vuosina 2005–2011. Kuviossa on edelliseen kuvioon verrattuna jonkin verran poikkeavat luvut, sillä tähän kuvioon ei sisälly ryhmäkohtaisia arvonalentumisia, sillä pankit eivät ilmoita ryhmäkohtaisia arvonalentumisiaan Finanssivalvonnalle (FIVA 2010a). Ryhmäkohtaisia arvonalentumisia kirjattiin esimerkiksi vuonna 2009 noin 175 miljoonaa.

Kuvio 8. Arvonalentumiset sektoreittain vuosina 2005 - 2012 (2012 ensimmäinen vuosineljännes) (FIVA 2012h).

Vuonna 2006 ja 2007 tehtiin luottotappion peruutuksia enemmän kuin varsinaisia luottotappiokirjauksia. Tämän johdosta luku on esitetty kuviossa negatiivisena. Vuoden 2007 ja 2008 välinen 448 prosentin muutos on prosentuaalisesti mitattuna lähes kaksi

kertaa suurempi kuin yhtenäkkään lamavuonna. Vuonna 2009 kirjattiin vuoteen 2007 verrattuna 14-kertainen määrä luottotappioita.

Kuvioissa 7 ja 8 on havaittavissa samanlainen ilmiö kuin lamavuosina siinä mielessä, että vaikka järjestämättömissä saamisissa kotitaloudet ovat yksi suurimmista segmentistä, niin luottotappioiden osalta ne eivät kuitenkaan sitä ole.

Lamavuosista poiketen aikavälillä 2005–2011 ulkomaisten velallisten saamisiin tehdyt luottotappiokirjaukset ovat suuremmassa roolissa. Vuonna 2009 ulkomaisiin saataviin tehdyt arvonalentumiskirjaukset ovat toiseksi suurin ryhmä. Tämä kuvastaa osaltaan sitä tosiasiaa, että 2007 Yhdysvalloissa alkanut pankkikriisien aalto iski Suomea pahemmin muihin maihin ja ulkomailla sijaitseviin luottolaitosten asiakkaisiin.

8 Päätelmät

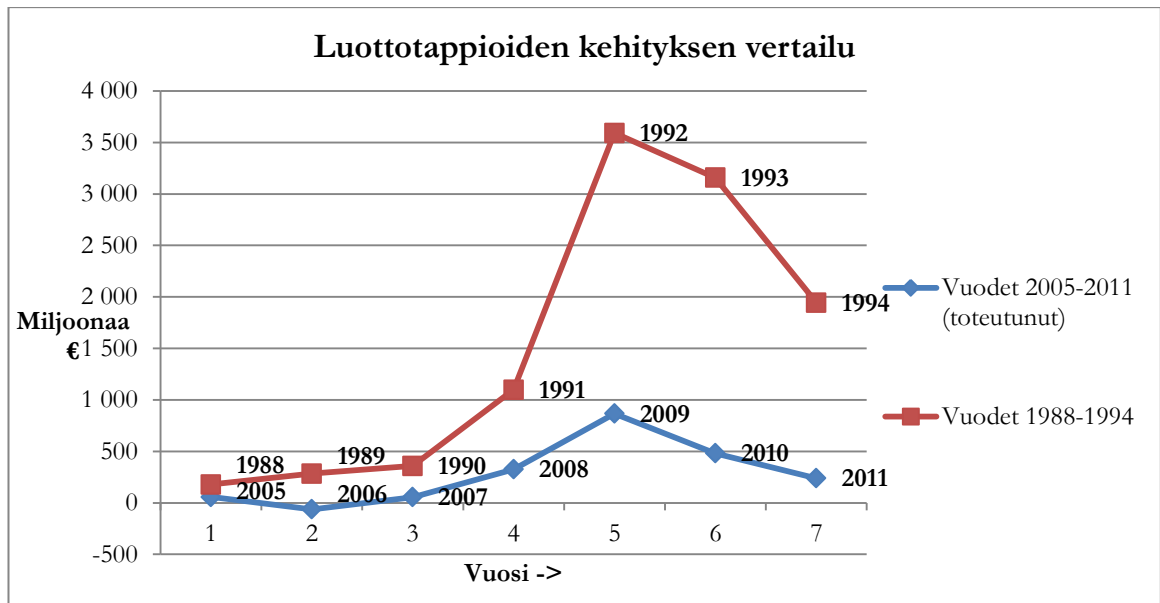
Tässä luvussa verrataan lamavuosien 1991-1995 ja 2010-luvun vaihteen luottotappioiden ja järjestämättömien saamisten kehitystä aiemmin esitetyn perusteella ja lopuksi esitetään yhteenveto koko tutkimuksesta.

8.1 Vertailu lamavuosien ja vuosien 2005-2011 välillä

Lamavuosien ja vuosien 2005-2011 vertailua vaikeuttavat monet seikat. Ensinnäkin lamavuosina luottolaitosten tilinpäätös- ja muita tietoja ei tilastoitu samalla tarkkuudella kuin nykyään. Yhtenäistä tietoa kaikista Suomessa vuosina 1991-1995 toimineista luottolaitoksista ei ole saatavilla, joten täyteen tilastolliseen kattavuuteen ei päästä. Tilastokeskuksen tietokannoista löytyy luottolaitosten vuosina 1974-2011 kirjaamat luottotappiot, mutta samalta aikaväliltä ei löydy esimerkiksi tietoa taseen eristä. Taseeseen liittyvien tilastojen kautta olisi voinut verrata muun muassa luottotappioita suhteessa saamisten määrään. Samaa vertailua pyritään tehdä tässä luvussa luottokantaan liittyvien tilastojen kautta. Luottokanta on käsitteenä kuitenkin laiveampi kuin taseen saamiset (Tilastokeskus 2012f).

Lamavuosien jälkeen luottolaitosten valvontaa on lisätty ja lainsäädäntöä on yhtenäistetty muun maailman kanssa. Kirjanpitolainsäädäntöön on tullut myös huomattavia muutoksia vuosien varrella, joista isoimpien joukossa kansainvälisten tilinpäätösstandardien käyttöönotto. Lamavuosina oli käytössä eri valuutta kuin nykyään, eikä kaikissa viranomaistilastoissa oteta huomioon inflaation vaikutusta.

Seuraavalla sivulla olevassa kuviossa 9 on vertailu lamavuosien ja finanssikriisin aikana kirjatuihin luottotappioihin seitsemän vuoden aikaväliltä. Kuvion tarkoitus on auttaa hahmottamaan tilastojen kautta, millä tavalla luottotappioiden määrä lähti nousemaan valituilla aikaväleillä. Seitsemän vuoden aikaväli mahdollistaa kehityksen tarkastelun muutamalta vuodelta ennen ja jälkeen korkeimman luottotappiohuipun. Kunkin vuoden tilanne on esitetty kuviossa vuoden päätettä osoittavan vuosiluvun vierellä.

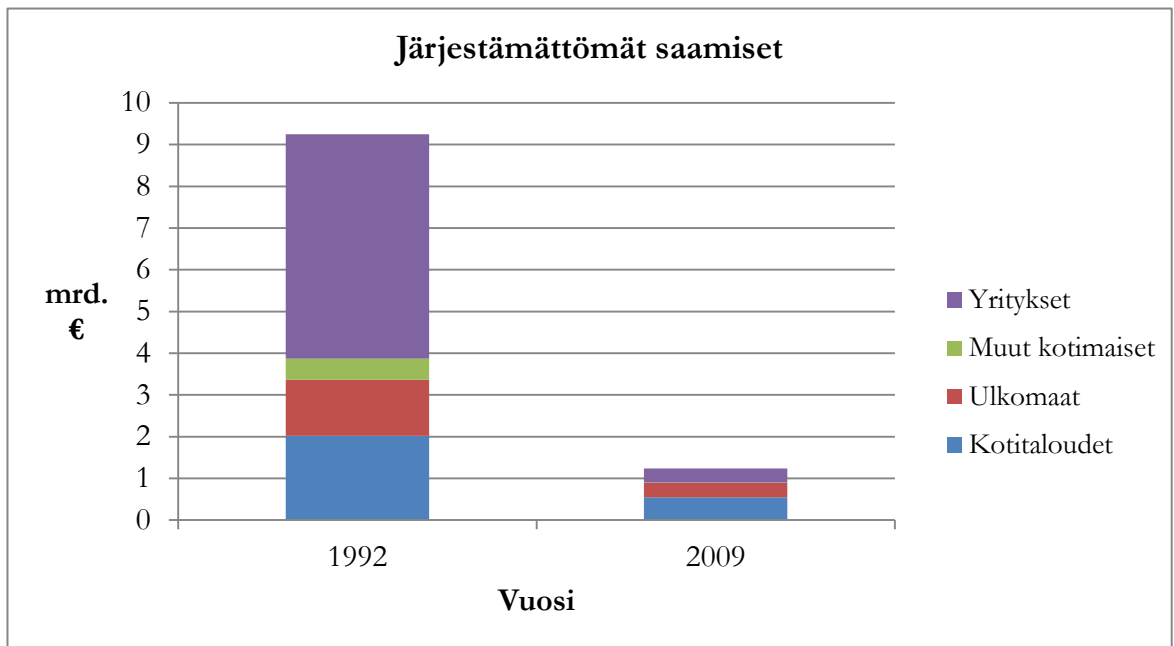
Kuvio 9. Luottotappioiden kehitys, vertailu vuosien 1988–1994 ja 2005–2011 välillä (Tilastokeskus 2007; Tilastokeskus 2011a).

Aikavälillä 2005–2011 luottotappioiden määrä kasvoi vuoden 2009 huippua kohti tultaessa prosentuaalisesti rivakammin kuin lamavuosina, mutta absoluuttisesti kasvu oli vähäisempi. Vuonna 2009 luottotappioita kirjattiin 865 miljoonaa, mikä vastasi noin 0,4 prosenttia koko luottokannasta. Verrokkivuotena 1992 luottotappiot olivat puolestaan noin 3,0 prosenttia luottokannasta. Edellä mainittujen vuosien välillä luottokanta on kuitenkin lähes kaksinkertaistunut. (Tilastokeskus 2012e.)

Jos lasketaan vertailun vuoksi vuoden 2009 luottotappiot vuoden 1992 luottokannalla, tulokseksi tulee, että luottotappiot olisivat noin 0,7 prosenttia koko luottokannasta. Vuoden 1992 luottotappiot suhteessa vuoden 2009 luottokantaan vastaisi puolestaan 1,7 prosenttia. Huomattavaa on, että vaikka luottotappiot olisivat nousseet vuonna 2009 vuoden 1992 tavoin lähes 3,6 miljardiin euroon, prosenteissa mitattuna luottotappioiden vaikutus suhteessa luottokannan kokoon olisi ollut puolta pienempi kuin vuonna 1992. Tämä johtuu siis luottokannan kasvusta.

Suurinta kasvua edeltävinä vuosina 2007 ja 1990 lähtökohdat olivatkin hyvin erilaiset. Vuonna 2007 luottotappioita kirjattiin 55 miljoonaa euroa, kun taas verrokkivuotena 1990 niitä kirjattiin noin 360 miljoonaa euroa. Näiden lukujen valossa jäädytään kauas lamavuosien tasosta. Kuvion luvuissa ei ole otettu huomioon inflaation vaikutusta, jonka johdosta 1990-luvun luvut olisivat vielä esitettyäkin karummat.

Kuviossa 10 vertaillaan puolestaan luottotappiohuippujen järjestämättömiä saamisista eli vuosien 1992 ja 2009 tilanteita.

Kuvio 10. Järjestämättömät saamiset segmenteittain vuosina 1992 ja 2009 (Pensala & Solttila 1993, 16; FIVA 2012h).

Kuvio kertoo selkeää kieltä siitä, että luottolaitosten luottokanta oli paljon terveemmällä tasolla vuonna 2009 kuin vertailtavana lamavuotena. Vuonna 1992 järjestämättömiä saamisista oli noin 9,2 miljardia euroa, kun vuonna 2009 niitä oli 1,2 miljardia. Järjestämättömien saamisten osuus luottolaitosten koko luottokannasta oli vuonna 1992 noin 9,3 prosenttia kun vuonna 2009 se oli noin 0,8 prosenttia (Tilastokeskus 2012e; FKL 2012a). Mainittakoon, että vuosien 1985–1991 välillä asuntoluottokanta kaksinkertaistui, kun taas vuosien 2005–2011 lisäys oli noin 42 prosenttia (Tilastokeskus 2012e).

8.2 Yhteenveto työstä

Työn perusteella luottotappioiden ja järjestämättömien saamisten valossa Suomen pankkisektorin tämänhetkinen tilanne ei ole läheskään yhtä vakava kuin lamavuosien aikana. Aikavälillä 2005–2011 yksikään kotimainen luottolaitos ei ole kaatunut suoraan pankkikriisin johdosta eikä luottolaitoksia ole jouduttu tukemaan valtion varoin, toisin kuin laman aikana. Vuoden 2009 luottotappiohuipun jälkeen luottotappiot ovat olleet laskussa. Toisaalta järjestämättömien saamisten määrä on ollut kasvussa.

Lähtökohdat tutkimukseen valituilla aikaväleillä olivat kuitenkin hyvin erilaiset. 1990-luvun laman aikana Suomen taloudessa vallitsi yleisesti huonompi vaihe. Vuoden 2009 luottotappiohuipun taustalla oli puolestaan vahvasti mukana ulkomaisten velallisten saataviin liittyviä luottotappioita. Joidenkin muiden maiden, kuten Irlannin ja osan Etelä-Euroopan maista kuten Kreikan ja Espanjan tilanne, oli ja on yhä huolestuttava.

9 Pohdinta

Opinnäytetyön kirjoittaminen kesti noin kolme kuukautta, mutta tätä ennen olin jo pohdiskellut aihetta ja työskentelytapoja. Työn tarkoituksena oli selvittää vuonna 2007 alkunsa saaneen pankkikriisien aallon vaikutusta kotimaisen pankkisektorin luottotappioihin. Vertailukohteeksi valitsin 1990-luvun laman aikaisen tilanteen. Teoriaosiossa oli puolestaan tavoitteena tarkastella empiirisessä osiossa esitetyn tiedon ymmärtämistä varten tarvittavat asiat.

Yhtenä vaikeimmista asioista opinnäytetyötä suunniteltaessa ja kirjoitettaessa oli työn rajaaminen järkevän kokoiseksi. Työtä olisi voinut laajentaa koskemaan useampaa maata tai tarkasteltava aikaväli olisi voinut olla toinen. En kaavaillut alun perin lamavuosia koskevaa osiota niin laajaksi kuin se lopulta muodostui. Rajausta onnistui mielestäni hyvin ja lamavuosien mukaan ottaminen auttoi suhteuttamaan vuosien 2005–2011 tapahtumia.

9.1 Validiteetti ja reliabiliteetti

Kvantitatiivisessa tutkimustyössä tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan validiteetin ja reliabiliteetin kautta. Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan sitä, miten hyvin valittu mittaus- tai tutkimusmenetelmä mittaa tutkimuksen kohdetta. Reliabiliteetilla tarkoitetaan puolestaan, kuinka luotettavaa tämä tieto on. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2002, 213).

Tutkimuksessa 2000-luvun kehitykseen liittyvän tilastotiedon validius ja reliabiliteetti ovat korkealla tasolla ja tietoa oli verraten helppo löytää luotettavista lähteistä. Tiedot perustuvat viranomaislähteisiin, jotka puolestaan perustuvat suoraan yhtiöiden tilintarkastettuihin tilinpäätöksiin tai sitä tarkempiin tietoihin. Lisäksi tilastojen tarkkuus vastaa kokonaisotantaa.

Lamavuosien ja niiden aikavälin 2005–2011 kanssa tehdyn vertailun validiutta on sen sijaan vaikeampi arvioida. Lamavuosien tilannetta kuvaavaa tilastotietoa oli paikoitellen vaikea löytää, ja silloinkaan tilastotieto ei vastannut tarkkuudeltaan kokonaisotantaa, vaikkakin mukana olivat suurimmat pankkikonsernit. Vertailua vaikeuttaa myös aikavä-

lien erilaiset lähtökohdat ja se, että luottotappioiden vaikutusta pankkisektoriin tai yleisesti maan talouteen on vaikea arvioida jatkuvasti muuttuvan pankkisektorin ja taloudellisten olosuhteiden vuoksi.

Lopputulokset tuskin kuitenkaan olisi kovin paljon muuttunut, vaikka käytössä olisi ollut tarkkin mahdollinen tieto: 2005-2011 välisenä aikana ei koettu samanlaista pankkikriisiä kuin lamavuosina ja luottotappioiden kehitys korreloi tätä. Tämä ei mielestäni ollut yllättävää ja opinnäytetyötä kirjoittaessa tuntuikin siltä, että mediassa on viime aikoina kiinnitetty paljon enemmän huomiota ulkomaisten pankkien vaikeuksiin kuin kotimaisten. EU-maiden sisällä on yhä pankki- ja valtionvelkakriisejä, joten riski kriisien leviämisestä Suomeen tai vähintäänkin ulkomaisiin saamisiin liittyvien luottotappioiden määrän kasvusta, on olemassa.

9.2 Oma arviointi sekä kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset

Tämän opinnäytetyön kirjoittaminen vaati intensiivistä työskentelyä läpi kesäkuukausien, sillä asettamani aikarajat olivat tiukat. Lisäksi teoriaosiossa haastetta toi erityisesti tiettyjen käsiteltyjen asioiden tekninen luonne ja niiden selittäminen selkokielellä, etenkin kun kaikkea lähdemateriaalia ei löydy valmiiksi suomenkielelle käännettynä. Kaiken kaikkiaan työ onnistui mielestäni kokonaisuutena hyvin ja työ valmistui juuri ajallaan.

Tähän aihealueeseen liittyen tutkimusta olisi helppo laajentaa koskemaan jonkin muun maan tai muiden maiden luottolaitoksia. Toinen ehdotus tarkasteltavaksi aiheeksi voisi olla tuleva IFRS 9 -standardi ja sen tuomat muutokset, kuten arvonalentumisten käsittelyyn ehdotetut merkittävät muutokset.

Liitteet

Liite 1

LUOTTOLAITOKSEN TUOSLASKELMA

Korkotuotot

Leasingtoiminnan nettotuotot

Korkokulut

KORKOKATE

Tuotot oman pääoman ehtoista sijoituksista

Samaan konserniin kuuluvista yrityksistä

Omistusyhteyserityksistä

Muista yrityksistä

Palkkiotuotot

Palkkiokulut

Arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuotot

Arvopaperikaupan nettotuotot

Valuuttatoiminnan nettotuotot

Myytavissa olevien rahoitusvarojen nettotuotot

Suojauslaskennan nettotulos

Sijoituskiinteistöjen nettotuotot

Liiketoiminnan muut tuotot

Hallintokulut

Henkilöstökulut

Palkat ja palkkiot

Henkilösivukulut

Eläkekulut

Muut henkilösivukulut

Muut hallintokulut

Poistot ja arvonalentumiset aineellisista ja aineettomista hyödykkeistä

Liiketoiminnan muut kulut

Arvonalentumistappiot luotoista ja muista sitoumuksista

Muiden rahoitusvarojen arvonalentumistappiot

LIKEVOITTO (-TAPPIO)

Tilinpäätössiirrot

Tuloverot

VARSINAISEN TOIMINNAN VOITTO (TAPPIO) VEROJEN JÄLKEEN

Muun kuin varsinaisen toiminnan tuotot ja kulut

TILIKAUDEN VOITTO (TAPPIO)

LUOTTOLAITOKSEN TASE

VASTAAVAA

Käteiset varat

Keskuspankkirahoitukseen oikeuttavat saamistodistukset

Valtion velkasitoumukset

Muut

Saamiset luottolaitoksilta

Vaadittaessa maksettavat

Muut

Saamiset yleisöltä ja julkisyhteisöltä

Vaadittaessa maksettavat

Muut

Leasingkohteet

Saamistodistukset

Julkisyhteisöltä

Muilta

Osakkeet ja osuudet

Osakkeet ja osuudet omistusyhteyserityksissä

Osakkeet ja osuudet samaan konserniin kuuluvissa yrityksissä

Johdannaissopimukset

Aineettomat hyödykkeet

Aineelliset hyödykkeet

Sijoituskiinteistöt ja sijoituskiinteistöosakkeet ja -osuudet

Muut kiinteistöt ja kiinteistöyhteisöjen osakkeet ja osuudet

Muut aineelliset hyödykkeet

Osakeantisaamiset/Sijoitusosuusantisaamiset/Kantarahastoantisaamiset

Muut varat

Siirtosaamiset ja maksetut ennakot

Laskennalliset verosaamiset

VASTATTAVAA

VIERAS PÄÄOMA

Velat luottolaitoksille

Keskuspankeille
Luottolaitoksille
Vaadittaessa maksettavat
Muut

Velat yleisölle ja julkisyhteisöille

Talletukset
Vaadittaessa maksettavat
Muut

Muut velat
Vaadittaessa maksettavat
Muut

Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat

Joukkovelkakirjalainat
Muut

Johdannaissopimukset ja muut kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät velat

Muut velat

Muut velat
Pakolliset varaukset

Siirtovelat ja saadut ennakot

Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla

Pääomalainat
Muut

Laskennalliset verovelat

TILINPÄÄTÖSSIIRTOJEN KERTYMÄ

Poistoero

Vapaaehtoiset varaukset

OMA PÄÄOMA

Osakepääoma/Osuuspääoma/Peruspääoma

Sijoitusosuuspääoma/Kantarahasto/Lisäpääoma

Ylikurssirahasto

Arvonkorotusrahasto

Muut sidotut rahastot

Vararahasto
Käyvän arvon rahasto
Rahavirran suojauksesta
Muuntoeroista
Käypään arvoon arvostamisesta
Yhtiöjärjestyksen/sääntöjen mukaiset rahastot
Muut rahastot

Vapaat rahastot

Edellisten tilikausien voitto (tappio)

Tilikauden voitto (tappio)

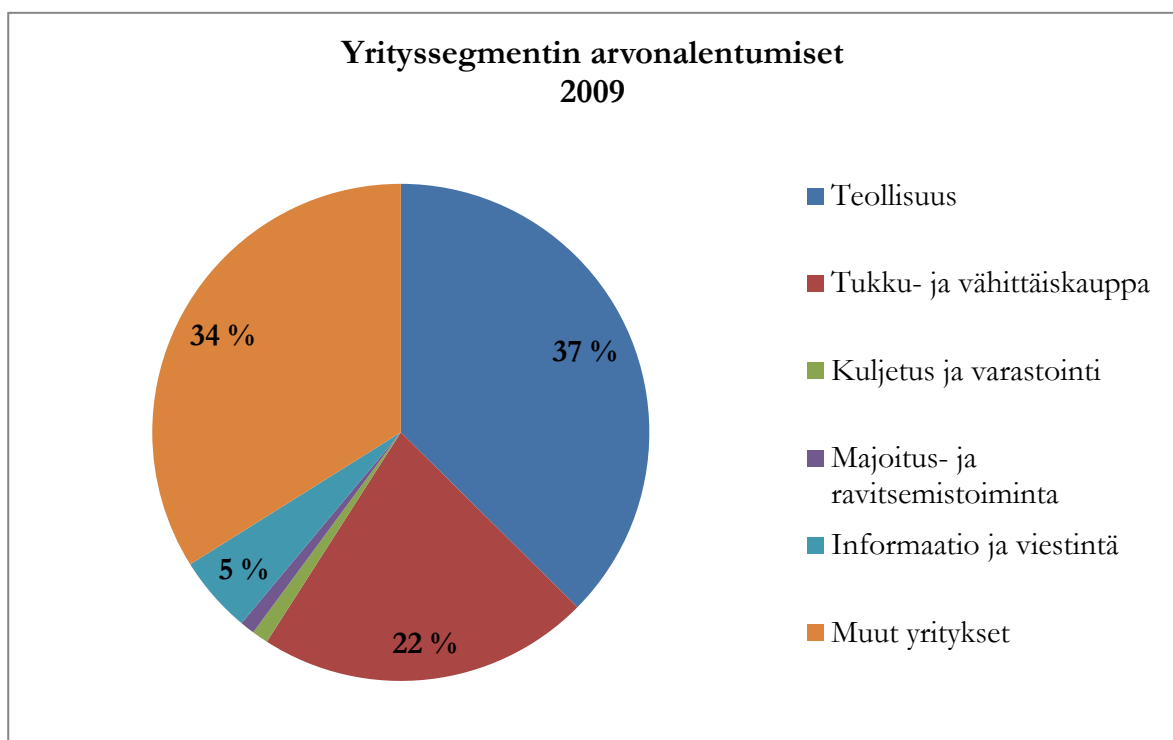
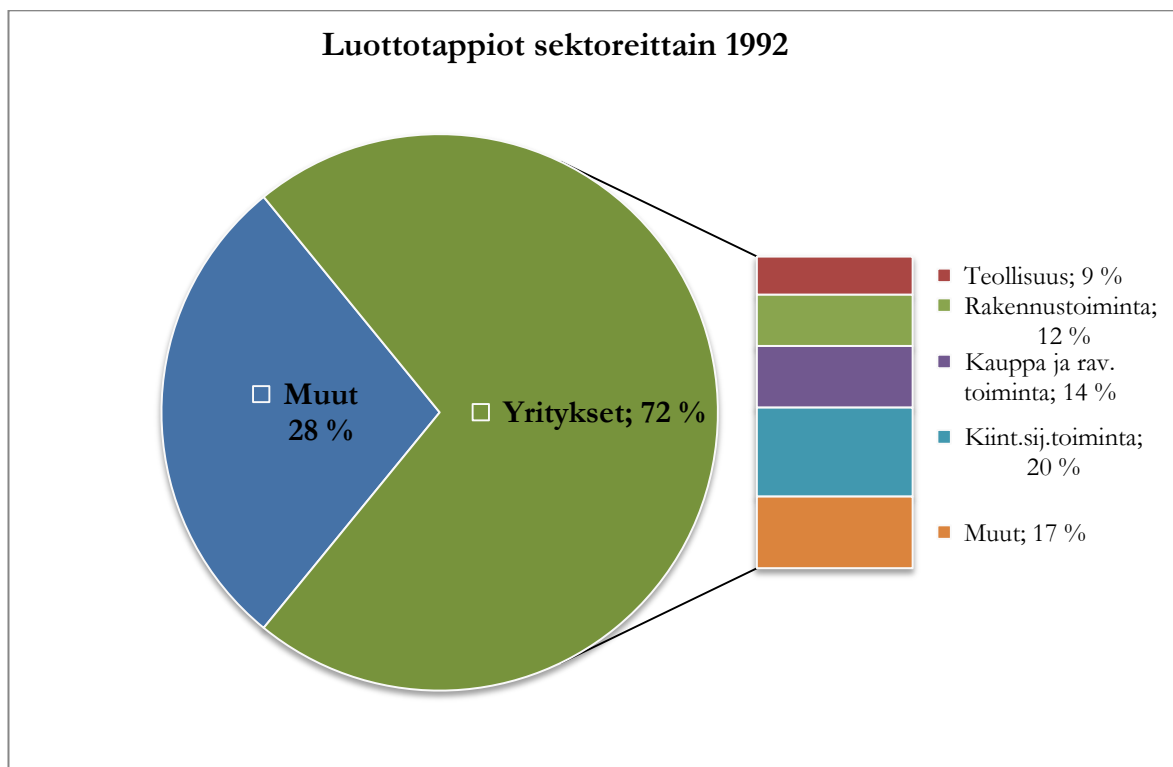
TASEEN ULKOPUOLISET SITOUMUKSET

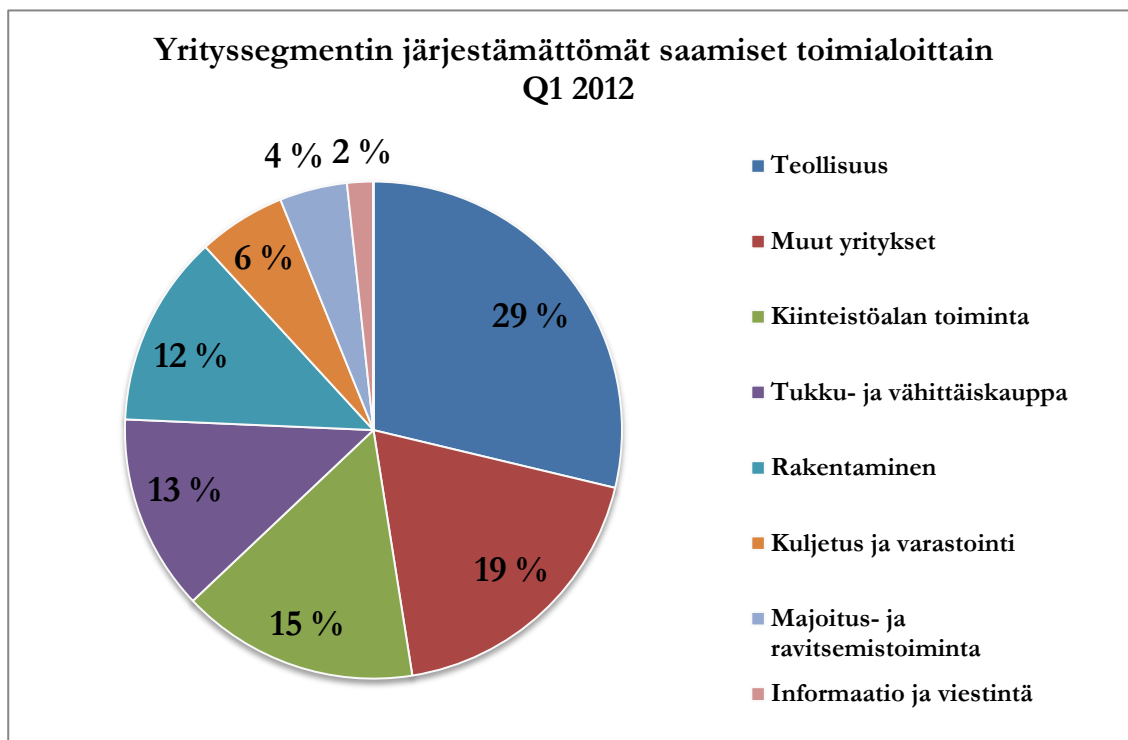
Asiakkaan puolesta kolmannen hyväksi annetut sitoumukset

Takaukset ja pantit
Muut

Asiakkaan hyväksi annetut peruuttamattomat sitoumukset

Arvopaperien takaisinostositoumukset
Muut

Lähteet

Ala-Nissilä, O. 2010. Ulos finanssikriisistä. KHT-Media Oy. Helsinki.

Alhonsuo, S & Leinonen, H. 2008. Pankkikriisit noudattavat samaa kaavaa. BoF Online. Suomen Pankki.

Arvopaperimarkkinalaki 26.5.1989/495

Bloomberg 2008. Bloomberg. Lehman Files Biggest Bankruptcy Case as Suitors Balk (Update4). Luettu: 14.7.2012. Luettavissa: <http://www.bloomberg.com/apps/news?sid=awh5hRyXkvs4&pid=newsarchive>

Deloitte 2011. IFRS 9 Financial Instruments. Status update. Luettu: 14.6.2012. Luettavissa: <http://www.deloitte.com/assets/Dcom-UnitedKingdom/Local%20Assets/Documents/Industries/Financial%20Services/uk-fs-ifs-9-financial-instruments.pdf>

eQ 2012. eQ Oyj. Luettu: 25.7.2012. Luettavissa: <https://www.eq.fi/>

EU 2012a. Euroopan komissio. IAS / IFRS Standards and Interpretations. Luettu: 14.6.2012. Luettavissa: http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/ias/index_en.htm

Finanssialan Keskusliitto (FK). Pankit Suomessa 2011. 2012.

FIVA 2010a. Finanssivalvonta. Järjestämättömät saamiset ja arvonalentumistappiot sektoreittain ja toimialoittain. Luettu: 25.7.2012. Luettavissa: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tilastot/Luottomarkkinat/Js_sektoreittain/Pages/31122009.aspx

FIVA 2012b. Finanssivalvonta. Finanssivalvonta on peruuttanut Sofia Pankki Oyj:n toimiluvan tallettajien etujen turvaamiseksi. Luettu: 25.7.2012. Luettavissa: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tiedotteet/Lehdistotiedotteet/2010/Pages/02_2010.aspx

FIVA 2011a. Finanssivalvonta. Hallinnolliset seuraamukset. Luettu: 13.6.2012. Luettavissa: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Saantely/Hallinnolliset_seuraamukset/Pages/Default.aspx

FIVA 2011b. Finanssivalvonta. Pankki- ja vakuutussektorien vakavaraisuus 30.9.2011. Luettu: 5.7.2012. Luettavissa: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tiedotteet/Lehdistotiedotteet/Documents/Pankki_ja_vakuutussektorien_vakavaraisuus_2_2011.pdf

FIVA 2012a. Finanssivalvonta. Pankki- ja rahoitusalan palveluntarjoajat.

Luettu: 12.6.2012. Luettavissa:

<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Palveluntarjoajat/Pankkiala/Pages/Default.aspx>

FIVA 2012b. Finanssivalvonta. Talletuspankit.

Luettu: 12.6.2012. Luettavissa:

<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Palveluntarjoajat/Pankkiala/Talletuspankit/Pages/Default.aspx>

FIVA 2012c. Finanssivalvonta. Luottoyhteisöt.

Luettu: 12.6.2012. Luettavissa:

<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Palveluntarjoajat/Pankkiala/Luottoyhteisot/Pages/Default.aspx>

FIVA 2012d. Finanssivalvonta. Jatkuva tiedonantovelvollisuus.

Luettu: 13.6.2012. Luettavissa:

<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Listayhtiolle/Tiedonantovelvollisuus/Jatkuva/Pages/Default.aspx>

FIVA 2012e. Finanssivalvonta. Suomalaisten luottolaitosten raportit ja ilmoitukset.

Luettu: 13.6.2012. Luettavissa:

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Raportointi/Mita_pitaa_raportoida/Luottomarkkinat/luottolaitokset/Documents/Suomalaisten_LL_raportointi_palautuspaivamaarat.pdf

FIVA 2012f. Finanssivalvonta. Valvottavien taloudellinen tila ja riskit 1/2012. Luettu: 5.7.2012. Luettavissa:

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tiedotteet/Lehdistotiedotteet/Pages/03_2012.aspx

FIVA 2012g. Finanssivalvonta. Valvottavaryhmissä tapahtuneita muutoksia 2008-2010.

Luettu: 25.7.2012. Luettavissa:

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tilastot/Tilinpaatokset/tilinpaatostenavainluvut_2010/Pages/Muutokset.aspx

FIVA 2012h. Finanssivalvonta. Järjestämättömät saamiset ja arvonalentumistappiot sektoreittain ja toimialoittain. Luettu: 5.7.2012. Luettavissa:

http://www.finanssivalvonta.fi/FI/TILASTOT/LUOTTOMARKKINAT/JS_SEKTOREITTAIN/Pages/Default.aspx

FIVA 4.1. Finanssivalvonta. Standardi 4.1. Sisäisen valvonnan järjestäminen.

FKL 2010a. Finanssialan keskusliitto. Pankit Suomessa 2009. Luettu: 03.09.2012 Luettavissa:

http://www.fkl.fi/materiaalipankki/julkaisut/Julkaisut/Pankit_Suomessa_2009.pdf

Haaramo, V., Palmuaro, S., Peill, E. 2012. IFRS-raportointi. WSOYpro. Helsinki.

Hallituksen esitys 130/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi valtion vakuusrastasta annetun lain muuttamisesta.

Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2002. Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki.

IAS 1. Presentation of Financial Statements. Luettavissa:
<http://www.IASplus.com/en/standards/standards/standard5>.

IAS 39. Financial Instruments: Recognition and Measurement. Luettavissa:
<http://www.IASplus.com/en/standards/standard38>

IASplus 2012a. IFRS 9 – Financial Instruments. Luettu: 14.6.2012. Luettavissa:
<http://www.IASplus.com/en/standards/standard49>

IASplus 2012b. Financial Instruments – Impairment. Luettu: 14.6.2012. Luettavissa:
<http://www.IASplus.com/en/projects/project37>

IFRS 7. Luettavissa: <http://www.IASplus.com/en/standards/standard47>

IFRS –standardit 2011. 2011. KHT-media. Helsinki

Kauppalehti 2012a. Kauppalehti. Nordea: Espanjalaispankkien luottotappiot jopa 250 mrd euroa. Luettu: 04.06.2012 Luettavissa:
<http://www.kauppalehti.fi/5/i/porssi/omaraha/uutinen.jsp?oid=201205175287&ext=rss>

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336

Laeven, L & Valencia, F. 2008. IMF Working Paper (WP/08/224). Systemic Banking Crises: A New Database. International Monetary Fund.

Laeven, L & Valencia, F. 2012. IMF Working Paper (WP/12/163). Systemic Banking Crises Database: An Update. International Monetary Fund.

Laki elinkeinotulon verottamisesta 24.6.1968/360

Laki luottolaitostoiminnasta 9.2.2007/121

Laki valtion vakuusrahastosta 30.4.1992/379

Leppiniemi, J. & Leppiniemi, R. 2007. Oikeat ja riittävät kirjaukset. WSOYpro. Helsinki.

Maailmanpankki 2012. Tieto haettu: 20.7.2012. Haettavissa:
<http://data.worldbank.org/indicator/FB.AST.NPER.ZS>

Pensala, J. & Soltila, H. 1993. Suomen Pankin Keskustelualoitteita 5/93. Pankkien järjestämättömät saamiset ja luottotappiot vuonna 1992. Suomen Pankki. Helsinki.

PRH 2012a. Patentti- ja Rekisterihallitus. Tilinpäätös. Luettu: 13.6.2012. Luettavissa:
<http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/tilinpaatos.html>

PwC. 2010. IFRS-taskuopas 2010. PricewaterhouseCoopers. Helsinki.

Rata 7/120/2005. Rahoitustarkastus. Standardi 3.1. Tilinpäätös ja toimintakertomus. Uudistettu 2008.

Rata 1/120/2004. Rahoitustarkastus. Standardi 4.4a. Luottoriskien hallinta.

Rata 2/120/2006. Rahoitustarkastus. Standardi 4.6. Järjestämättömien ja nollakorkoisten saamisten ilmoittaminen.

Rata 6/120/2007. Rahoitustarkastus. Standardi 4.2. Valvottavan vakavaraisuuden hallinta.

Rata tiedote 2008. Rahoitustarkastus. Rahoitustarkastus tiedottaa 8/2008.

Sanakirja2012a. SuomiSanakirja.fi. Saaminen. Luettu: 13.6.2012. Luettavissa: <http://suomisanakirja.fi/saaminen>

SP 2012a. Suomen Pankki. Tehtävät. Luettu: 14.6.2012. Luettavissa: http://www.suomenpankki.fi/fi/suomen_pankki/tehtavat/Pages/default.aspx

SP 2012b. Suomen Pankki. Organisaatio. Luettu: 14.6.2012. Luettavissa: http://www.suomenpankki.fi/fi/suomen_pankki/organisaatio/Pages/default.aspx

Tilastokeskus 2007. Tilastokeskus. Luottolaitosten tilinpäätökset vuosina 1974-2007. Luettu: 4.6.2012. Luettavissa: http://www.stat.fi/til/llai/2007/llai_2007_2008-06-02_tau_004.html

Tilastokeskus 2011a. Tilastokeskus. Luottolaitosten tilinpäätökset. Luettu: 04.06.2012 Luettavissa: <http://www.stat.fi/meta/til/llai.html>

Tilastokeskus 2011b. Tilastokeskus. Liitekuvio 5. Kotitalouksien velkaantumisaste 1977–2011. Luettu: 03.09.2012. Luettavissa: http://www.stat.fi/til/rtp/2011/rtp_2011_2012-07-12_kuv_005_fi.html

Tilastokeskus 2012a. Tilastokeskus. Luettelo tilaston tiedonantajista. Luettu: 04.06.2012 Luettavissa: http://www.stat.fi/til/llai/2011/04/llai_2011_04_2012-04-05_tau_005_fi.html

Tilastokeskus 2012b. Tilastokeskus. Käsitteet ja määritelmät. Luettu: 7.7.2012. Luettavissa: <http://www.stat.fi/til/llai/kas.html>

Tilastokeskus 2012c. Tilastokeskus. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus. Luettu: 9.7.2012. Luettavissa: <http://www.stat.fi/tup/verkkokoulu/data/tt/01/04/index.html>

Tilastokeskus 2012d. Tilastokeskus. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erot. Luettu: 9.7.2012. Luettavissa: <http://stat.fi/virsta/tkeruu/01/07/>

Tilastokeskus 2012e. Tilastokeskus. Luottokantatietoja vuosina 1975-2012. Luettu: 29.7.2012. Luettavissa: http://www.stat.fi/til/lkan/2012/01/lkan_2012_01_2012-06-14_tau_005_fi.html

Tilastokeskus 2012f. Tilastokeskus. Käsitteet ja määritelmät. Luettu: 4.9.2012. Luettavissa: <http://www.stat.fi/til/lkan/kas.html>

Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459

Tomperi, Soile. 2004. Kannattavuus ja kustannusten hallinta. Edita Publishing Oy. Helsinki.

VM2011a. Valtiovarainministeriö. Valtion vakuusrahasto: pankkituen keskeiset tapahtumat 2/2011.

VM2011b. Valtiovarainministeriö. Valtion vakuusrahasto: julkinen pankkituki 2/2011.

VM2011c. Valtiovarainministeriö. Valtion vakuusrahasto. Luettu: 21.7.2012

Luettavissa:

http://www.vm.fi/vm/fi/11_rahoitusmarkkinat/05_vakaus_ja_valvonta/06_valtion_vakuusrahasto/index.jsp

VM 2012a. Valtiovarainministeriö. Kotimainen lainsäädäntö. Luettu: 12.6.2012

Luettavissa:

http://www.vm.fi/vm/fi/11_rahoitusmarkkinat/02_kotimainen_lainsaadanto/index.jsp

VM 2012b. Valtiovarainministeriö. Vakaus ja valvonta. Luettu: 14.6.2012. Luettavissa: http://www.vm.fi/vm/fi/11_rahoitusmarkkinat/05_vakaus_ja_valvonta/index.jsp

Valtioneuvoston tiedonanto 2012a. Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle.

Luettu: 4.8.2012. Luettavissa:

http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/istuntopdf/tiedonanto-Espanja-2012/ESP_Tiedonanto_170712_fi.pdf

Valtiovarainministeriön asetus

luottolaitoksen ja sijoituspalveluyrityksen tilinpäätöksestä, konsernitilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta (150/2007)

YTJ 2012a. YTJ. Yrityspankki SKOP Oyj. Luettu: 29.7.2012. Luettavissa:

<http://www.ytj.fi/yritystiedot.aspx?yavain=97810&kielikoodi=1&tarkiste=8A8B349EBC8204357789FFBDF389EB089D60C1C4&path=1547;1631;1678>